

Grönare fingrar vid Gunnareds kyrka

-Ett gestaltningsförslag för utemiljön vid en modern kyrka med klosterträdgården som förebild

Sara Hjalmarsson

Självständigt arbete • 30 hp

Sveriges lantbruksuniversitet, SLU

Institutionen för landskapsarkitektur,
planering och förvaltning

Landskapsarkitektprogrammet

Alnarp 2025

Vid figurer där inget annat anges är Sara Hjalmarsson upphovsman.

Grönare fingrar vid Gunnareds kyrka

-Ett gestaltningsförslag för utemiljön vid en modern kyrka med klosterträdgården som förebild

Greener thumbs at Gunnared's church

-A design proposal for the outdoor environment of a modern church with the monastery garden as inspiration

Sara Hjalmarsson

Handledare: Linnéa Fridell, Sveriges lantbruksuniversitet, Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning
Examinator: Petra Thorpert, Sveriges lantbruksuniversitet, Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning
Bitr. examinator: Kristin Wegren, Sveriges lantbruksuniversitet, Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning
Omfattning: 30 hp
Nivå och fördjupning: Avancerad nivå, A2E
Kurstitel: Independent Project in Landscape Architecture
Kurskod: EX0846
Program/utbildning: Landskapsarkitektprogrammet - Alnarp
Kursansvarig inst.: Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning
Utgivningsort: Alnarp
Utgivningsår: 2025
Omslagsbild: Illustration av Sara Hjalmarsson föreställande Gunnareds kyrka.
Upphovsrätt: Alla bilder används med upphovspersonens tillstånd.

Nyckelord: *Klostergård, Klosterträdgård, Kyrka, Landskapsarkitektur, Gunnared*

Sveriges lantbruksuniversitet

Fakulteten för landskapsarkitektur, trädgårds- och växtproduktionsvetenskap

Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning

Innehåll

1. Inledning	9
1.1. Bakgrund	9
1.2. Mål och syfte.....	10
1.3. Frågeställningar	10
1.4. Metod.....	11
1.5. Avgränsningar	13
2. Litteraturstudie	15
2.1. Klostren och dess odlingar.....	15
2.2. Miljön och dess påverkan på hälsan	20
2.3. Tillgänglighet.....	24
2.4. Viktiga punkter från litteraturstudien	26
3. Platsstudier och analyser, Gunnareds miljö och dess kopplingar	27
3.1. Övergripande analys	27
3.2. Gunnareds kyrka	27
3.3. Intervju	37
3.4. Gunnareds kyrkogård.....	38

3.5.	Kopplingar till närområdet	41
3.6.	Viktiga punkter från Platsstudier och analyser	46
4.	Inspirationsmiljöer	47
4.1.	Julita gårds kyrka	47
4.2.	Nydala klosterträdgård, i Jönköpings län	47
4.3.	Matteus kyrkas församlingshem i Norrköping.....	47
4.4.	Viktiga punkter från Inspirationsplatser	52
5.	Utgångspunkter för förslagen	53
5.1.	Lista över föreslagna åtgärder	53
5.2.	Litteraturstudiens bidrag.....	53
5.3.	Platsstudiernas och analysernas bidrag	54
5.4.	Inspirationsmiljöernas bidrag	55
6.	Gestaltningförslag för innergården och norra entrén	57
6.1.	Entré norrsida	57
6.2.	Innergården.....	59
7.	Övergripande förslag på förbättringar.....	73
7.1.	Entré sydost.....	73

7.2.	Förslag för att sänka vindhastigheten	74
7.3.	Kopplingar till centrum.....	75
7.4.	Befintliga entréers kopplingar	76
8.	Diskussion	77
8.1.	Hur skulle Gunnarets kyrkas utemiljö kunna se ut om den inspirerades av klostrens miljöer, tankar och odlingar? ...	77
8.2.	Hur kan Gunnarets kyrkas utemiljö bli mer hälsofrämjande?	79
8.3.	Hur kan man arbeta med tillgängligheten i, på och kring Gunnarets kyrka?	80
9.	Metoddiskussion	81
	Referenser.....	84
	Figurförteckning.....	86
	Tack.....	91
	Bilaga 1. Klosterväxter	93
	Referenser Bilaga 1	99
	Figurförteckning Bilaga 1	99
	Bilaga 2. Mejl till SLU med förfrågan om examensarbete.....	100
	Bilaga 3. Frågor till personalen	101

Abstract

This project concerns the environments around Gunnared's church, a church in Angered, in Nylöse parish. The church's courtyard and entrances need to be improved to adapt to new needs. This work uses the monastery garden as a source of inspiration.

The essay includes a literature study where I go through the history of the monastery gardens, accessibility and also the impact of the environment on health. In the area around the church, I analyze the conditions of the place; connections to different residential areas, sun and wind conditions, entrances and more.

The work culminates in a design proposal for Gunnared's church's courtyard and its entrances. The proposal includes the possibility of cultivation in the courtyard that is accessible to many, improved spatiality that is also linked to the monasteries' ideals, and a water element. Furthermore, other proposals for improvements have also been developed, these with a lower level of detail, including rerouting of pedestrian and bicycle paths, and a new accessible entrance to Gunnared's church.

The essay discusses the questions: what could Gunnared's church's outdoor environment look like if it were inspired by the monasteries' environments, thoughts and cultivations; what notions of nature's beneficial properties existed in the monasteries and which exist today; and how to work with accessibility in, on and around Gunnared's church?

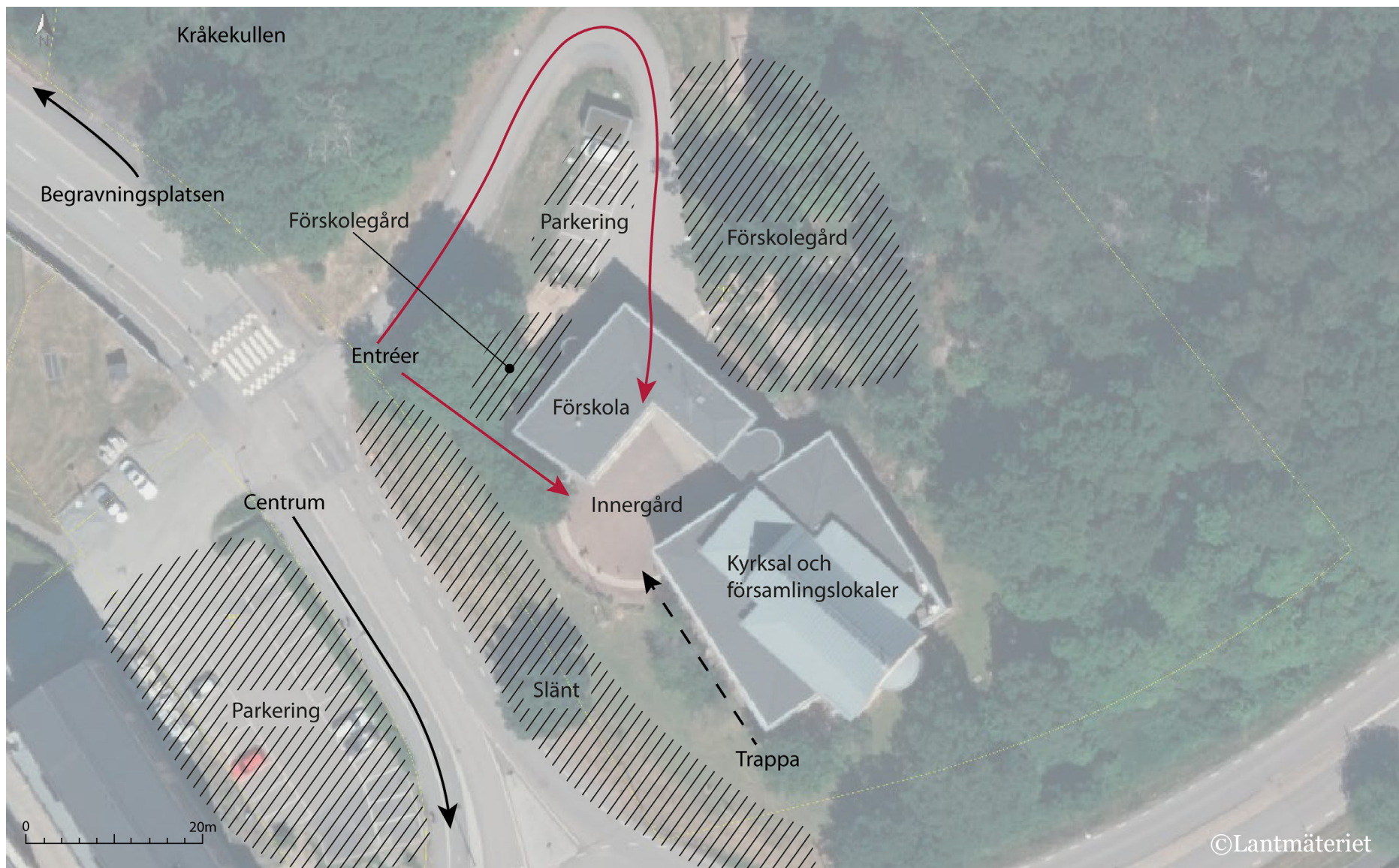
Sammanfattning

Det här projektet berör miljöerna kring Gunnareds kyrka, en kyrka i Angered, i Nylöse pastorat. Kyrkans innergård och entréer behöver förbättras för att anpassas till nya behov. Detta arbete använder klosterträdgården som inspirationskälla.

Uppsatsen inkluderar en litteraturstudie där jag går igenom klosterträdgårdarnas historia, tillgänglighet och även miljöns påverkan på hälsan. I området kring kyrkan analyserar jag platsens förutsättningar; kopplingar till olika bostadsområden, sol och vindförhållanden, entréer med mera.

Arbetet mynnar ut i ett gestaltungsförslag på Gunnareds kyrkas innergård och dess entréer. Förslaget inkluderar möjlighet till odling på innergården som är tillgänglig för många, förbättrad rumslighet som också anknyter till klostrens ideal samt ett vattenelement. Vidare har även andra förslag på förbättringar utvecklats, dessa med lägre detaljeringsgrad, bland andra omdragning av gång- och cykelstråk samt ny tillgänglig entré till Gunnareds kyrka.

I uppsatsen diskuteras frågeställningarna: hur skulle Gunnareds kyrkas utemiljö kunna se ut om den inspirerades av klostrens miljöer, tankar och odlingar; vilka föreställningar om naturens välgörande egenskaper fanns på klostren och vilka finns idag; samt hur kan man arbeta med tillgängligheten i, på och kring Gunnareds kyrka?

Figur 1. Karta över Gunnareds kyrka och närmsta omgivningen.

1. Inledning

1.1. Bakgrund

Många församlingar står idag inför förändringar. Det ställs andra krav på Svenska kyrkan idag än det gjorts tidigare och många församlingar brottas med lågt antal besökare och försämrad ekonomi. Kyrkan vill idag hitta nya sätt att nå ut till nya människor som inte har en relation till kyrkan idag (Engel, 2008).

Under 1800-talet var kyrkan en auktoritet i samhället och stod över folket i samhällets hierarki och hade då en sammanhållande funktion. Under 1900-talet växte folkrörelserna fram och relationen mellan människa och stat förändrades. Idag är vi som samhälle mer fokuserade på individen och dess rätt att ta egna beslut. Religionen är inte del av offentligheten på samma sätt utan något privat för den enskilde. Förändringar i levnadssätt och samhällsstruktur påverkar hur vi människor tänker. Därför är det inte konstigt att relationen till kyrkan förändrats då samhället genomgått stora förändringar. I och med att samhället blev mer och mer uppdelat i olika organisationer så blev också deltagandet i gudstjänst och liknande en ”religiös handling” istället för en självklar del av vardagen (Pettersson, 2013).

Då staten och kyrkan separerades och många medlemmar gick ur blev kyrkans ekonomi mer ansträngd. Svenska kyrkan har fått nya förutsättningar att utgå ifrån och har därför behövt omprioritera dess funktioner inom församlingarna (Engel, 2008). Kyrkan blev skild från staten år 2000 och sedan dess har kyrkan setts mer som en organisation bland andra samt en möjlig resurs med frivilligt medlemskap (Pettersson, 2013).

Det här arbetet berör Gunnareds kyrka, i Nylöse pastorat som är en modern kyrka i Angered, Göteborg. I Figur 1 visas en karta över området. Anställda vid kyrkan har sett behov av att utveckla miljöerna kring kyrkan. De har idéer om att odla kyrkans egna altarblommor, örter till soppan de serverar och att erbjuda arbetsträning i samband med odlingen. Även intresserade personer i området kan ha möjlighet att vara delaktiga i underhållet av den önskade trädgården. Personalen tänker sätta ihop en odlingsgrupp med människor som testar olika växter och jobbar i odlingarna. De anställda vill att miljön kring kyrkan ska bli mer välkomnande och vackrare och det i sin tur kan gynna förbipasserande människor och insekter. Ett mål är att öka intresset av ekologiskt hållbara miljöer och att människor får testa att jobba i odlingsbäddarna.

Arbetet tar inspiration från klostren efter de anställdas önskemål och eftersom utformningen av Gunnareds kyrkas arkitektur har tydliga drag från klostrens formspråk. Just Gunnareds kyrka ligger på en liten tomt som är mycket kuperad och därför är den rådande tillgängligheten på platsen en utmaning. Detta speciellt eftersom kyrkan ska erbjuda arbetsträning och uttryckligen har efterfrågat tillgängliga förslag för odlingsbäddar.

De arbetstränare som kyrkan ska ta emot är en del av ett projekt som heter Mötesplatsen och i och med detta projekt har Gunnareds kyrka planer på att de kan få prova på att sköta odlingen av diverse växter. Mötesplatsen är ett projekt som startade i augusti 2021. 85 anställda utspridda över Göteborg, har i uppgift att skapa mötesplatser och göra aktiviteter.

Gunnareds kyrka tänker söka bidrag för att komma igång med odlingen i kyrkomiljön.

Jag har valt att föreslå förbättring på Gunnareds kyrkas utemiljö med klostren som förebild. Jag har också valt att fokusera på små förändringar som kan genomföras med begränsade resurser och även i flera etapper.

1.2. Mål och syfte

Målet med arbetet är att ta fram ett gestaltungsförslag på Gunnareds kyrkas innergård och dess entréer och kopplingar. I förslaget ingår att visa på hur Gunnareds kyrkas utemiljö kan bli mer tillgänglig samt mer lämpad för verksamhetens aktiviteter, detta med inspiration från medeltidens kloster. Utöver kyrkans nuvarande aktiviteter ska förslaget skapa förutsättningar för arbetsträning i form av odling på innergården.

1.3. Frågeställningar

I detta arbete har jag identifierat en huvudfrågeställning och även två underfrågeställningar som jag undersöker. Huvudfrågeställningen ligger till grund för gestaltungsförslaget:

Huvudfrågeställning

-Hur skulle Gunnareds kyrkas utemiljö kunna se ut om den inspirerades av klostrens miljöer, tankar och odlingar?

Underfrågeställningar

-Vilka föreställningar om naturens välgörande egenskaper fanns på klostren och vilka finns idag?

-Hur kan man arbeta med tillgängligheten i, på och kring Gunnareds kyrka?

1.4. Metod

Övergripande kan processen delas in i platsbesök, intervju, platsanalyser, litteraturstudie, arbete med inspirationsplatser och gestaltungsprocess med hjälp av skiss och digitala verktyg, se Figur 2.

1.4.1. Inledande möte

Personalen vid Gunnareds kyrka skickade en förfrågan till SLU med önskemål om att ett examensarbete skulle göras för att förbättra miljön kring kyrkan (se Bilaga 2). För att avgöra om uppdraget kunde vara lämpligt för examensarbete bestämdes ett digitalt möte med personalen. Vid mötet diskuterades brevet och önskemålen för platsen. Inför arbetet har jag främst pratat med Camilla Ingemarson, Verksamhetsledare Mötesplats Gunnared, och Carl-Johan Anvegård, Fastighetsansvarig, båda anställda vid kyrkan. Dessa personer är involverade i projektet Mötesplatsen samt kontaktpersoner för mitt projekt.

1.4.2. Platsbesök

Två platsbesök vid Gunnareds kyrka och begravningsplats har genomförts den 26-27:e september 2022. För att bilda mig en egen uppfattning av platsen genomfördes det första besöket ensam. Då gick jag ensam runt på platsen och skissade och fotograferade platsen förutsättningslöst, se Figur 3. Den 27:e september genomfördes det andra platsbesöket, då var två ur personalen närvarande, och då genomfördes även intervjun.

1.4.3. Intervju

En kvalitativ gruppintervju (Patel & Davidson, 1991) har utförts under det andra platsbesöket som genomfördes den 27:e september 2022. Den kvalitativa metoden har valts för att få en djupare förståelse för personalens tankar om platsen och dess behov genom att ge utrymme för egna svar.

Urvalet av personer har huvudsakligen bestått av tidigare nämnda Camilla Ingemarson och Carl-Johan Anvegård. Jag har även kort pratat med en kvinna anställd vid förskolan (för frågor, se "Bilaga 3. Frågor till personalen").

Under intervjun följde jag med dem till platser som de ansåg hade förbättringspotential och där de hade idéer. Under promenaden mötte jag förskoleläraren kort och fick ta del av hennes upplysningar. Jag förde anteckningar under intervjun som jag bearbetade direkt efter.

1.4.4. Besök på inspirationsplatser

Besök på två platser vars arkitektur inspirerats av de medeltida klostren har genomförts. Den ena är Julita gårds kyrka som jag besökte den 17:e september 2023, en byggnad som tagit inspiration av klosterarkitektur. Den andra är Matteus kyrkas församlingshem, som jag besökt flera gånger tidigare innan arbetet påbörjats, varav det första tillfället var ett studiebesök sommaren 2020. Församlingshemmet är en nybyggd tillbyggnad på Matteus kyrka, i Norrköping, som också har tydliga drag av klostergården. Platserna har valts då jag besökt dem tidigare, och ansåg dem vara relevanta exempel på klosterinspirerad arkitektur.

1.4.5. Litteraturstudier

En litteraturstudie har genomförts för att få en teoretisk grund för gestaltungsarbetet. Då klosterträdgårdar bedömdes vara ett intressant tema under intervjun valde jag att genomföra en litteraturstudie i ämnet ”Klosterträdgårdens historia”.

En kort litteraturstudie i ämnet ”Tillgänglighet” har genomförts. Detta med avstamp i att personalen vid kyrkan efterfrågat en tillgänglig miljö. Platsstudien visade dessutom att det var bristande tillgänglighet på platsen.

En del i arbetet var att göra platsen grönare och att stödja nya funktioner som: mötesplats, plats för arbetsträning samt samlingsplats. Därför har en litteraturstudie inom temat ”Miljön och dess påverkan på hälsan” genomförts. Litteraturen till denna del av arbetet har hämtas från litteraturlistan från kursen ”People and environment” 2021. SET (supportive environment theory) har valts ut efter att jag avslutat kursen ”People and environment” då jag funnit modellen relevant.

Litteraturen har jag hittat via SLU primo, SLU biblioteket, i litteraturlistor från kurser på SLU, via nätet samt via förslag från min handledare. Huvudsakliga sökord som används har varit: *klostergård, klosterträdgård, kloster, klosterarkitektur, tillgänglighet, universell utformning, miljöpsykologi*.

1.4.6. Platsanalyser

För att få en förståelse för Gunnareds kyrka och sätta den i sitt sammanhang har olika platsanalyser genomförts, som analys av kopplingar med kollektivtrafik, kopplingar via gång- och cykelstråk, kopplingar till kyrkogården, kyrkans entréer, vind och rörelsemönster.

Fotografier, skissmaterial och observationer från mina besök har analyserats men även diverse kartmaterial tillhandahållet av Gunnareds kyrka, Lantmäteriet samt Google maps.

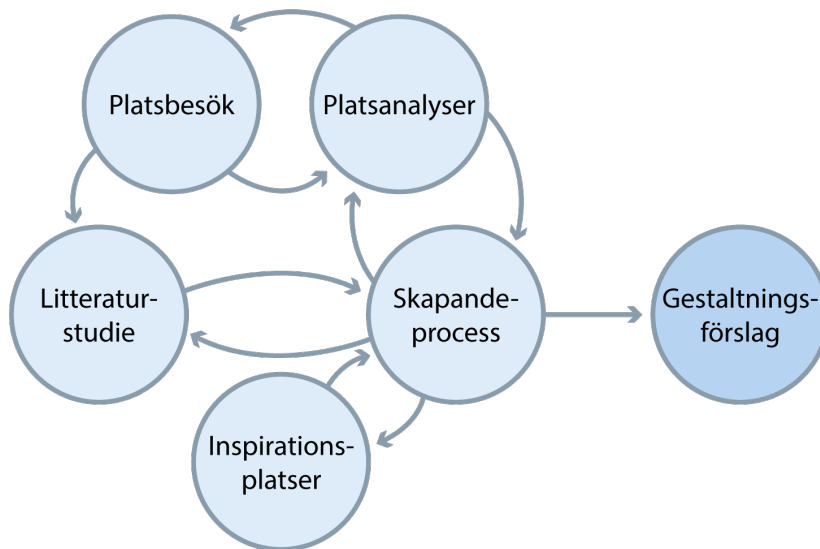
Eftersom odling har efterfrågats på innergården har jag genomfört en solstudie. Jag har räknat ut skuggornas längd och vinkel med hjälp av suncalc.org, en webbsida där man kan beräkna skugglängd och vinkel med hjälp av datum och koordinater. Sedan har dessa skuggor visualiserats med hjälp av Adobe Illustrator.

1.4.7. Gestaltungsprocess

Gestaltungsarbetet påbörjades genom att generera olika idéskisser utifrån önskemål, observationer, platsanalyser, litteraturstudien och inspirationsplatserna. Idéerna har testats genom ett skiss- och modelleringsarbete för hand såväl som digitalt i verktygen Adobe Photoshop, Adobe Illustrator samt Revit. Som Barron (2008) skriver så uppmuntrar skissandet, pennan i handen mot pappret, lekfullhet och att processen kan liknas vid en undersökande process där en plats kan analyseras genom att skissen utforskar olika möjligheter. Med skissen kan olika idéer testas utan specifika mått och detaljer.

Utifrån tidiga skisser har ett gestaltungsförslag arbetats fram. Platsen modellerades upp i Revit och de förslagen som arbetats fram under skissprocessen fick prövas i 3D-modellen. Utifrån denna modell har renderingar gjorts och bearbetats i Adobe Photoshop.

För att underlätta framtida projektering har element föreslagna i gestaltungsförslaget modellerats i CAD och ritningar har upprättats.

Figur 2. Processfigur

1.5. Avgränsningar

Arbetet innefattar ett detaljerat förslag som begränsas till Gunnareds kyrkas innergård samt dess norra entré. Övriga förslag på förändringar kommer vara av lägre detaljeringsgrad. Jag föreslår inga förändringar som kräver arbete med stora maskiner, eller ingrepp i topografin i det detaljerade förslaget. På grund av tid och budget begränsas platsbesöken till två stycken. Angående vindförhållanden så ligger en strömningsberäkning utanför den här studien.

Jag har valt att inte föreslå växter i förslaget då mina kontaktpersoner uttryckt att växter ska väljas av en kompetensgrupp i ett senare skede.

Temat kloster i litteraturstudien behandlas på en övergripande nivå. Det som nämns för en klosterinriktning behöver inte nödvändigtvis vara likadant för en annan inriktning.

Figur 3. Teckning från mitt första platsbesök.

2. Litteraturstudie

2.1. Klostren och dess odlingar

Under denna punkt går jag igenom ämnet kloster för att kunna behandla frågeställningen:

-Hur skulle Gunnareds kyrkas utemiljö kunna se ut om den inspirerades av klostrens miljöer, tankar och odlingar?

Det första kända klostret i Sverige var Vreta kloster som grundades någon gång på 1100-talet, eventuellt tidigare. Det var från början ett benediktinerkloster men övergick sedan till att bli ett cistercienserkloster. På 1100-, och 1200-talet grundades fler cistercienserkloster i Sverige. Några exempel är Alvastra, Nydala, Varnhem, Julita och Roma (Andersson, 2021). Det kristna klosterväsendet kan spåras tillbaka till runt år 350 och dess hemland anses vara Egypten (Duse, 2022).

2.1.1. Klostrens olika gårdar

De målningar som finns som avbildar klosterträdgårdar är ofta ganska sena och härstammar inte från den tidiga medeltiden. Dessa bilder är ofta romantiserade idealistiska bilder av vad klosterträdgården var, och det är antagligen på grund av dessa som vi idag också idealiserar och har en romantiserad bild av vad klosterträdgårdar var (Hobhouse, 2004).

Under medeltiden fanns det vid klostren många olika gårdar (idag kallat trädgårdar). Dessa kunde vara exempelvis: kålgårdar, humlegårdar och trädgårdar. Det som gjorde en plats till en gård var att den var inhägnad, på något sätt, och förleden bestämdes av vad som odlades där (Romanus, 2014a

och Romanus, 2014b). Det var vanligt att det vid alla kloster fanns en grönsaksodling, en blomsterodling, en odling av medicinalväxter och en frukt- och/eller vingård (Blennow, 2002, s. 72).

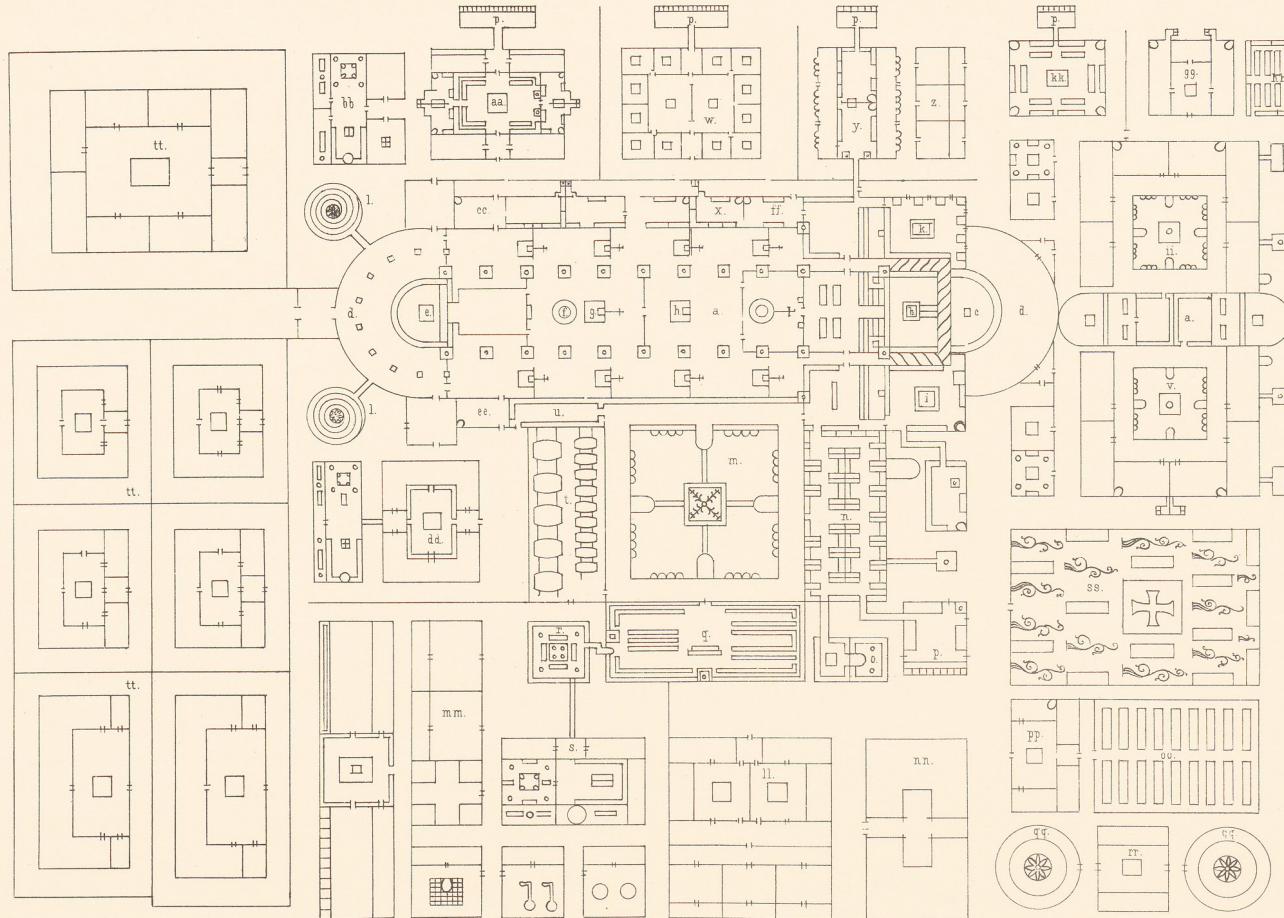
Inhägningen var av vikt då den skulle hålla omvärlden ute. I naturen trodde man sig finna onda makter och gamla gudar som kunde leda människan bort från den rätta, kristna vägen (Hobhouse, 2004, s.100). Inhägnaden kunde bestå av olika material som: tegel, häckväxter, trä, men det kunde också vara en vattengrav (Blennow, 2002, s.85).

Det fanns olika handböcker med ritningar för hur trädgårdar eller olika odlingsgårdar skulle vara utformade författade av exempelvis: Varro, Cato, Colunella och Palladius (Hobhouse, 2004). En av de mest kända källorna är S:t Gallenplanen, se Figur 4. Den planen var skapad för benediktinerkloster men även cistercienserkloster följde den. Den är upprättad någon gång kring år 820 (Flinck, 2008). S:t Gallenplanen upprättades av abboten Gozbert och har troligen aldrig byggts i sin helhet utan var mer av en idealplan (Blennow, 2002).

På planen finns även specifika arter till de olika trädgårdarna nedtecknade. Planen visar hur mycket som krävdes för att försörja ett kloster. Utöver alla byggnader och odlingar innanför klostermuren hade klostren större odlingar, skog och boskap utanför murarna (Blennow, 2002).

Idag skulle vi säga att en klosterträdgård är någon typ av odlingsgård som tillhör ett kloster. Då klostren hade flera olika gårdar och odlingar kan alltså alla dessa kallas klosterträdgårdar.

- a. Ecclesia
longitudo pedum C.C.
- b. altare s. Mariae et s. Galli.
- c. altare S. Pauli.
- d. Paradisus.
- e. altare Petri.
- f. fons.
- g. altare s. Johannis.
- h. altare s. salvatoris.
- i. subtus sacrorarium
supra vestium ecclesiae
reposito.
- k. infra sedes scribentium
supra bibliotheca.
- l. ad universa super inspi-
cienda.
- m. claustrum.
- n. subtus calefactoria domus
supra dormitorium.
- o. balneatorium.
- p. sedilia.
- q. infra refectorium
supra vestiarium.
- r. coquina.
- s. hic victus fratrum
tractetur.
- t. infra cellarium
supra lardarium et al.
necessariorum reposito.
- u. ad conloquendum.
- v. schola interior [claustr].
- w. schola exterior.
- x. mansio capitis scholae.
- y. palatium [aula].
- z. d. famulantium.

- aa. domus hospitibus suscipiendis
parta.
- bb. culina etc.
- cc. caminata portarii.
- dd. domus peregrinarum et pau-
perum.
- ee. pausatio procuratoris pau-
perum.
- ff. susceptio fratrum superveni-
entium.
- gg. domus medicorum.
- hh. herbularius.
- ii. locus fratrum infirmorum.
- kk. fleotomatis etc.
- ll. haec sub se teneat fratrum
qui tegmina curat.
- mm. hic habeat fratrum semper
sua vota minister.
- nn. horreum.
- oo. hortus.
- pp. mansio hortolani.
- qq. pullosum et aucarum
locus.
- rr. mansio custodis.
- ss. jaceant defuncta cadavera
fratrum.
- tt. stabula et cubilia
servantium.

gestift. c. 620 erb. 822-830 u. Abt. Gozpert
durch Winihard, Isenrich, Ratger.
Mat: Quaderstein, Marmor, Backstein, Holz.

n. „KELLER“
gez. v. J. Matz,
aut. v. E. Knitterscheid.

Figur 4. Sankt Gallenplanen.

Figur 5. Målning av ett klosters korsgång.

2.1.1.1. Klostergården

Till skillnad från kloster**trädgården** är det som jag har valt att kalla kloster**gården** i det här arbetet den innersta gården på klostren som omgivs av en takförsedd gång, se Figur 5, Figur 6, Figur 7 och Figur 8. Den takförsedda gången har jag valt att kalla korsgången. Båda dessa begrepp har jag valt att använda konsekvent för enkelhetens skull i enlighet med artikeln ”klosterarkitektur” i Nationalencyklopedin (Eriksson, 1993).

Klostergården var inte en odling i första hand utan den var en plats där symboliken satts i första rummet. Idag har vi förställningar om att det skulle finnas en trädgård där men så var inte fallet, utan de främsta odlingarna på klostren var belagda på andra platser (Lundquist, 2007). Det förekom att det planterades ett vintergrönt träd inne i klostergården som representerade Kristus och livets träd (Hobhouse, 2004). Det kunde även odlas blommor i klostergården men all odling för att försörja klostret var utanför (Blennow, 2002, s.72).

Ofta hade klostergården två korsande gångar som delade upp den i fyra delar. I klostergården fanns det ofta en källa, brunn eller fontän där man kunde tvätta sig, dricka eller endast se på, se Figur 8 (Blennow, 2002). Detta är en symbol då det står i nya testamentet, i Johannesevangeliet kap 4 vers 14.

“Men den som dricker av det vatten jag ger honom blir aldrig mer törstig. Det vatten jag ger blir en källa i honom, med ett flöde som ger evigt liv.”

Enligt Blennow (2002, s.72) skulle man i klostergården meditera. Lundquist (2007) beskriver klostergårdens form (av författaren kallad ”korsgången”) som kvadratisk, där kvadraten symboliserar världens form. I kvadraten ryms cirkeln vilken i sin

tur symboliserar himlens form. I mitten av klostergården finns vattnet som symboliserar Kristus.

2.1.2. Växter

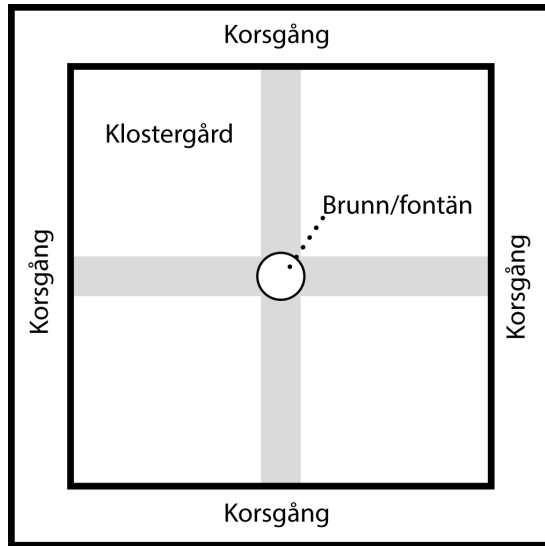
På Sankt Gallenplanen finns det nedtecknat olika arter som kunde odlas i de olika trädgårdarna, bland annat: mandel, äpple, körsbär, päron, plommon, betor, morot, kummin, kål, dill och vitlök (Blennow, 2002, s. 73). På Sankt Gallenplanen fanns det också odlingar för altarblommor och blommor till parfymtillverkning (Hobhouse 2004). Flinck (1994, s.19) listar både några nyttoväxter och dekorativa växter som funnits under medeltiden, bland annat: bolmört, cikoria, hampa, akleja, lavendel, och liguster. För fler växter som har, eller troligen har, funnits på kloster i Skandinavien se Bilaga 1.

Madonnaliljan (*Lilium candidum*) var en viktig växt då den var en symbol för Jungfru Maria skriver Hobhouse (2004, s.104). Kronbladens vita färg speglade Marias renhet. Två andra blommor representerade också jungfru Maria, rosor och violer. Violer var en symbol för hennes ödmjukhet.

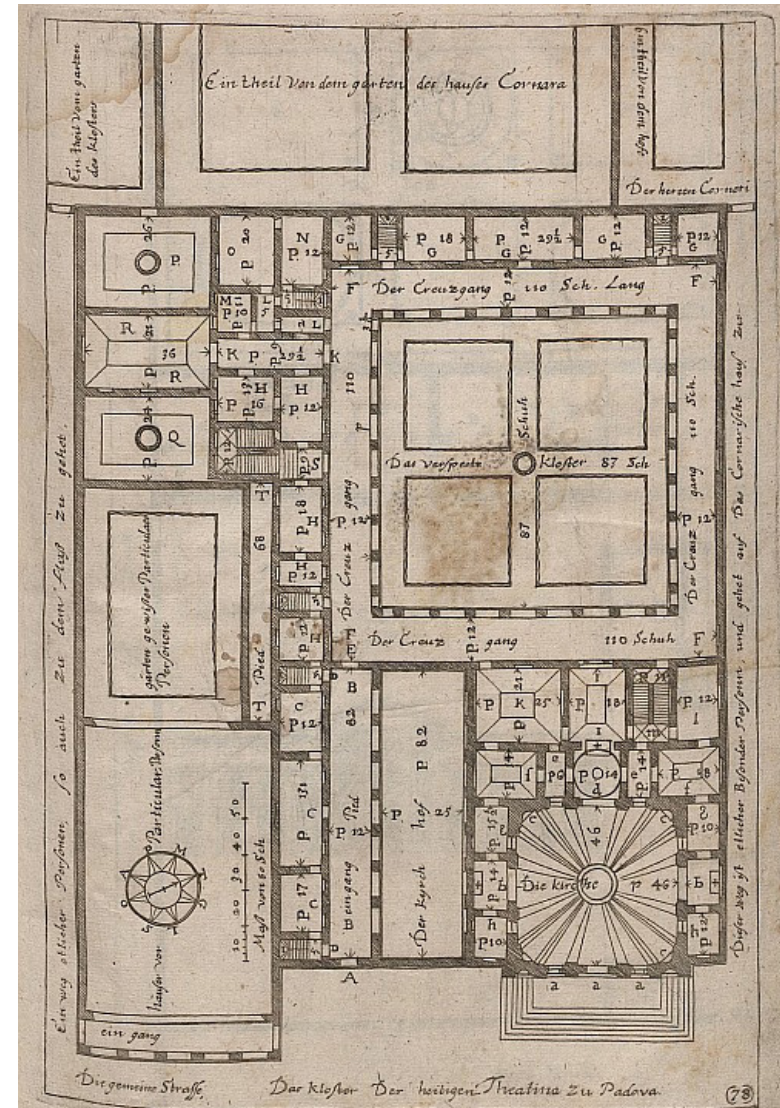
Rosen har haft religiös betydelse i flera kulturer och just under medeltiden blev den inom kristendomen symbolen för Jungfru Maria (Hobhouse, 2004, s.109). Hobhouse nämner även att man antar att Rosa Gallica kommit till Europa mellan åren 1239-1240, men den kan ha kommit tidigare.

Figur 6. Foto på Lateranbasilikan i Rom. På fotot ser vi både korsgången och klostergården.

Figur 8. Illustration som visar vad som avses med korsgång och klostergård

Figur 7. Planlösning över kloster St. Theatina zu Padua.

2.1.3. Odlingsbäddar

Det var vanligt med upphöjda odlingsbäddar redan innan medeltiden (Hobhouse, 2004, s.102) och ett vanligt medeltida utseende var upphöjda, rektangulära (inklusive kvadratiska) bäddar utplacerade på ett regelbundet sätt (Blennow, 2002, s. 85). Exempel på det regelbundna formspråket kan vi se på Sankt Gallenplanen, se Figur 4.

Att ha upphöjda växtbäddar underlättade också för jordförbättring och hjälpte till att hålla jorden kvar i bädden. Det blev även bättre dränering om bädden var upphöjd (Romanus, 2014b).

Romanus (2014a) skriver däremot hur det inte finns några kända skriftliga källor eller spår som kan visa oss hur odlingarna såg ut specifikt i Sverige under medeltiden. Då upphöjda växtbäddar bestående av lådor i trä är en del av ett typiskt medeltida formspråk för trädgårdar i allmänhet har föreningen Nydala klosterträdgård därför valt att göra en visningsträdgård med upphöjda växtbäddar i trä. Munkarna i Nydala arbetade antagligen med lokala material som fanns till hands och föreningen har nu därför valt att bygga sitt staket kring trädgården i Nydala med hjälp av träslag som fanns på platsen och att omgärningen är av typen flätat staket. Kring Nydala fanns mycket hassel och en tillgängligt (Romanus, 2014b).

2.2. Miljön och dess påverkan på hälsan

I detta stycke går jag igenom litteratur för att kunna behandla frågeställningen:

-Vilka föreställningar om naturens välgörande egenskaper fanns på klostren och vilka finns idag?

2.2.1. Stressfaktorer

Människor, främst de av oss som lever i stora städer, stöter på många stressfaktorer i vardagen. När vi människor utsätts för stress under längre tid eller i vardagen så kan det påverka oss negativt, och det kan vara svårt att återhämta sig (Bilotta och Evans, 2012). I nödsituationer slår vi människor, och även djur, på det sympatiska nervsystemet. I dessa situationer höjs blodtrycket, pulsen, blodsockernivåer osv. När nödsituationen är över så återgår sedan alla dessa värden tillbaka till det normala (Cannon 1932, se Bilotta och Evans, 2012).

Selye (1956, se Bilotta och Evans, 2012, s.29) har studerat stress och undersökt hur vi reagerar när vi utsätts under längre tidsperioder. Selye tog fram en trestegsmodell för hur vi reagerar på stress som kallas GAS "general adaptation syndrome" eller "generellt anpassningssyndrom" på svenska. De olika stadierna i modellen är: ett larmstadium, ett motståndsstadium där kroppen försöker hantera eller anpassa sig och till sist ett utmattningsstadium då kroppens resurser blir uttömda och systemskador kan uppstå.

Två olika miljömässiga faktorer, bland andra, som bidrar till att vi är stressade är: ljud "noise" och trängsel "crowding". Ljud är oönskade ljud som ofta har hög intensitet eller frekvens och kan

pågå under längre tid. Den psykologiska aspekten av att ljudet just är oönskat påverkar upplevelsen av ljudet markant. En annan aspekt av det oönskade ljudet är hur oförutsägbart och/eller okontrollerbart det är. Känslan av att inte ha kontroll över ljuden leder till större störning eller irritation hos individen (Bilotta och Evans, 2012).

Trängsel är ett mentalt tillstånd som vi upplever när vi har behov av större fysiskt utrymme än vad som är tillgängligt. Olika människor har olika smärtgräns för hur små utrymmen de klarar av, exempelvis verkar män ha en lägre smärtgräns för hur mycket trängsel de klarar av. Vid trängsel höjs blodtrycket, nivåer av stresshormon ökar och även hudledningsförmågan, som används för att mäta upphetsning både negativ och positiv sådan. Vid stress på grund av trängsel kan människor bli mer tillbakadragna, minska ögonkontakten och bli mer hämmade i sina interaktioner med andra. Detta kan leda till att relationer, som i sig är viktiga för vårt välmående, blir lidande när vi drar oss undan för att motverka stressen av trängseln (Bilotta och Evans, 2012).

2.2.2. Kopplingen mellan natur och hälsa

Idén att naturen är hälsofrämjande är gammal och har funnits inom många kulturer (van den Berg, Joye och de Vries, 2012). Arbetet i klosterträdgårdarna var (åtminstone) på 500-talet en obligatorisk del av livet på klostret. Det var tänkt att man skulle få motion och frisk luft av att vara ute i de olika trädgårdarna och munkarna på medeltiden hade tanken att vistelse på vackra platser i naturen och arbete i trädgårdar var bra för kroppen och själen (Hobhouse, 2004).

Vi tror fortfarande idag att naturen påverkar oss positivt. Det är först nu på senare tid i vår historia som vetenskapliga bevis på naturmiljöers hälsofrämjande egenskaper efterfrågas. Men vad innebär hälsa? Hälsa har varit synonymt med att vara "fri från sjukdom" och vad sjukdom innebär kan vara både virus, bakterier men även psykiska tillstånd (van den Berg, Joye och de Vries, 2012).

Vad "natur", "grönska", "grönområde" och dylikt innebär kan också vara svårt att definiera. "Natur" är ett vitt begrepp som innefattar naturliga miljöer inom miljöpsykologi. Det kan vara ensamma träd, djur, moln men också foton eller filmer på naturliga miljöer. Begreppet "landskap" används för större sammanhängande naturmiljöer där människan haft en större roll i dess framkomst, och "naturområde" om stora miljöer som inte formats av människan utan vuxit fram i stort sett ostört. "Grönyta" kallas ofta parker, trädgårdar och liknande mindre områden som ofta finns i städer eller liknande (van den Berg, Joye och de Vries, 2012).

Hälsan hos människor som bor i grönare områden har jämförts med hälsan hos dem som bor i mer hårdgjorda områden. De som har mycket grönyta i närheten av sitt boende har bättre hälsa än de som bor i mindre gröna områden. Att bo i ett område med mycket grönska kan även skydda mot dålig hälsa till följd av låg inkomst men det finns även ett samband mellan att bo i områden med högkvalitativa grönområden och bättre hälsa, oberoende av mängden grönyta (van den Berg, Joye och de Vries, 2012).

Hälsa och natur/grönska har ett samband och det finns olika sätt som hälsa och grönska kan vara sammanlänkade. För att nämna dem med bäst belägg för: bättre luftkvalité, ökad fysisk aktivitet, underlättande av social sammanhållning och minskning av samt

återhämtning från stress och mental utmattning. Minskning av stress verkar vara den viktigaste faktorn gällande grönskans förbättring av människors hälsa då naturliga, gröna miljöer har påvisats hjälpa människor med återhämtning från stress bättre än miljöer med mindre grönska. Vi människor upplever också själva att naturmiljöer är mer återhämtande än hårdgjorda miljöer, men även de som inte är stressade kan gynnas av att vistas i naturen (van den Berg, Joye och de Vries, 2012).

2.2.3. SET: Supportive environment theory

SET är en av de teorier som finns idag och har en modell som visar hur vi gynnas av stöttande miljöer olika mycket beroende på hur vi mår. De som är mycket stressade har större behov av stöttande miljöer och då bör den miljön innehålla element som kräver lite av personen, som exempelvis vatten, stenar, löv och pinnar. Modellen är formad som en pyramid uppdelad i fyra nivåer där de miljöattribut som de som är utmattade behöver finns längst ner, och de miljöattribut de som mår bra behöver finns högst upp. Lägre ner i pyramiden ryms platser där man främst är ensam eller avskärmd medan desto högre upp i pyramiden man befinner sig ryms miljöer som gynnar socialt umgänge (van den Bosch, Ward Thompson och Grahn, 2018).

Så här beskriver van den Bosch, Ward Thompson och Grahn (2018) de olika behoven som vi människor har och var i pyramiden de återfinns enligt SET-teorin:

- Mycket stressade personer gynnas av "Tillflykt", "Lugn" och "Naturliga miljöer" som återfinns i pyramidens lägsta nivå kallad "Inåtvänd medverkan".
- Måttligt stressade personer gynnas av "Rum" och "Artrikedom", som återfinns i pyramidnivån "Känslomässig medverkan". Människor i det här stadiet är inte lika känsliga för att stöta på andra människor förutsatt att de inte behöver ta eller upprätthålla social kontakt.
- Ej särskilt stressade personer gynnas av "Kultur" och "Framtidsutsikter/Möjligheter" som finns i pyramidnivån "Aktivt deltagande".
- Ej stressade personer gynnas av "Sociala värden" som återfinns i pyramidens topp, se Figur 9.

1. Tillflykt: På platser för tillflykt bör personen uppleva trygghet, då instinkten är att dra sig undan från stressande miljöer. Platserna bör vara avskilda men ändå genomsiktliga, så att det går att hålla uppsikt över omgivningen, samt vara omgärdade med grönska.

2. Lugn: Stressade personer behöver platser där de kan uppleva lugn och fridfullhet. De kan vara naturliga platser med ljud från naturen.

3. Naturliga miljöer: Detta är platser utan andra människor, miljöer som uppfattas som ej vidrörda av människor. Här kan personen upptäcka och hänföras av naturens uttryck.

4. Rum: För dem som inte är extremt stressade så finns ett behov av att upptäcka och att bli stimulerade av sina omgivningar.

5. Artrikedom: De måttligt stressade har också intresse av att hitta och få fascineras av platser med stor biologisk mångfald.

6. Kultur: På den här nivån har människor behov av att reflektera över och se spår av kultur och spår av människan.

7. Framtidsutsikter/möjligheter: Här behöver människor ha tillgång till platser som är öppna och grönskande samt har möjligheter till social samvaro.

8. Sociala värden: För dem som mår bra finns det ett behov av att interagera med andra. De behöver vistas i miljöer där de lustfyllt kan möta och umgås med andra (van den Bosch, Ward Thompson och Grahn, 2018).

Figur 9. Pyramid baserad på SET-teorin. (A. Bengtsson & P. Grahn, 2014, s. 879) Figuren är översatt och omarbetad av Sara Hjalmarsson.

2.3. Tillgänglighet

Det här stycket tar upp lagkrav på tillgänglighet och även kritik av hur tillgänglighet ofta förbises. Detta för att kunna behandla frågeställningen:

-Hur kan man arbeta med tillgängligheten i, på och kring Gunnareds kyrka?

I Svensk byggnorm (Statens planverk, 1967, 74:11) anges det att samlingslokaler i stor utsträckning ska kunna användas av rörelsehindrade och Gunnareds kyrka färdigställdes 30 år efter denna byggnorm fastställdes. Byggnormen från 1967 har sedan dess utvecklats och i BFS 1988:18 avsnitt 1:21 står det skrivet att allmänna byggnader ska utformas så att personer i rullstol och personer med nedsatt syn kan besöka dessa byggnader. Fortsättningsvis i stycke 1:211 framkommer det att lokaler där människor arbetar eller som allmänheten besöker ska ha minst en entré som är lätt att hitta och samtidigt kunna nyttjas av rörelsehindrade och de med nedsatt orienteringsförmåga (Boverket, 1988).

I de aktuella bestämmelserna, plan- och bygglagen (2010:900) så gäller enligt 8:e kapitlet *"Krav på byggnadsverk, byggprodukter, tomter och allmänna platser"*, 1:e § angående byggnadsverks utformning, 3:e stycket *"vara tillgänglig och användbar för personer med nedsatt rörelse- eller orienteringsförmåga"*. (SFS 2010:900, 2010).

I Sverige gäller även FN-konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning. Enligt den svenska översättningen av artikel 3 så lyder konventionens allmänna principer:

- "a) respekt för inneboende värde, individuell självbestämmande, innefattande frihet att göra egna val samt enskilda personers oberoende,*
- b) icke-diskriminering,*
- c) fullständigt och faktiskt deltagande och inkludering i samhället,*
- d) respekt för olikheter och acceptering av personer med funktionsnedsättning som en del av den mänskliga mångfalden och mänskligheten,*
- e) lika möjligheter,*
- f) tillgänglighet,*
- g) jämställdhet mellan kvinnor och män,*
- h) respekt för den fortlöpande utvecklingen av förmågorna hos barn med funktionsnedsättning och respekt för funktionsnedsatta barns rätt att bevara sin identitet."*

I artikel 2 definieras *"universellt utformade"* som:

"sådan utformning av produkter, miljöer, program och tjänster att de ska kunna användas av alla i största möjliga utsträckning utan behov av anpassning eller specialutformning" (SÖ 2008:26, 2008, ss. 6-7).

2.3.1. Universell utformning

Lilian Müller (2021) har i sin avhandling beskrivit avsaknaden av *universell utformning*. *Universell utformning* innebär att man utformar byggnader och miljöer för människors mångfald. *Universell utformning* har 7 principer, dessa är: "Likvärdig användning", "Flexibel användning", "Enkel och intuitiv användning", "Uppfattbar information", "Tolerans för misstag", "Låg fysisk ansträngning" samt "Storlek och utrymme för åtkomst och användning". Müller (2021, s.11) lyfter i sin rapport hur det idag ofta byggs och utformas för en idealmänniska som är en "*ung mobil högutbildad cyklist*", och att de tillgänglighetsanpassningar som görs är anpassningar som görs i ett senare skede vilket leder till ojämlikhet och dyrare lösningar än om principen om *universell utformning* hade följts från början. Vid *universell utformning* är utgångspunkten att alla ska inkluderas så långt som är rimligt.

Müller (2021) belyser hur det idag saknas fokus på att bygga för alla i många nybyggnadsprojekt. Även att det skapas lösningar för människor med olika förutsättningar på olika platser vilket leder till att människor får ta olika vägar, entréer eller inte kan använda vissa delar av byggnader och utemiljöer alls. Hon tar upp ett exempel på en innergård som byggts på en plats utan väsentliga nivåskillnader men att innergården höjts upp över tidigare marknivå och att den endast var tillgänglig via trappor. En sådan liten ändring leder till otillgänglighet för många människor.

2.4. Viktiga punkter från litteraturstudien

I det här avsnittet belyses de viktigaste punkterna från litteraturstudien vilka kommer att användas i förslaget.

- På medeltidens kloster var odling ett måste för att överleva och de odlade rationellt och efter behov. Arbete i trädgårdarna var bra för att man fick frisk luft, motion och det var bra för själen.
- Klostergården var en vacker plats där man kunde odla blommor och meditera. Framförallt var den en symbolisk plats som symboliserade universum och gud. Symmetrin, vattnet och omgårdningen är viktiga element från klostergården.
- Odlingslådor i trä med rektangulär form är en del av ett typiskt medeltida formspråk och vi kan anta att det kunnat se ut så på kloster. De huvudsakliga odlingarna var inte i klostergården utan i klostrens andra odlingar.
- Människor i städer kan utsättas för mycket stress i vardagen och genom att förbättra vardagens miljöer kan återhämtning främjas.
- SET-teorin hävdar att människor utsatta för stress gynnas av gröna miljöer och att olika naturelement, som exempelvis vatten, kan hjälpa stressade människor. Från SET-teorin kan vi se att olika typer av miljöer kan stödja människor med olika behov och olika stressgrad.
- Exakt vad en grön miljö är kan vara diffust men att det finns ett samband mellan grönare miljöer och bättre hälsa har bevisats, och det tydligaste sambandet är minskning av och återhämtning från stress. Gröna miljöer är mer stöttande än icke gröna miljöer och genom att höja kvalitén på platser och tillföra grönska kan platser bli mer återhämtande.
- Minst en entré i offentliga byggnader ska vara tillgänglig enligt svensk bygglag.
- Utgångspunkten för *universell utformning* är att alla ska inkluderas så långt som är rimligt, istället för att bygga för färre typer av människor och sedan få lösa problem med tillgänglighet i efterhand.

3. Platsstudier och analyser, Gunnareds miljö och dess kopplingar

I det här avsnittet går jag igenom platsens och närområdets förutsättningar för att förstå platsen i sitt sammanhang. Även en intervju med personalen vid kyrkan har genomförts. För att se närområdet, se Figur 12.

3.1. Övergripande analys

Gunnareds kyrka tillhör Angered's församling i Nylöse pastorat i Göteborgs stift. Kyrkan är byggd sydost om Kråkekullen och närmast till väster finns kyrkogården Gunnareds kyrkogård, se Figur 12 och Figur 11. Längre västerut finns ett industriområde som även innehåller brandstation, räddningstjänst, föreningslokaler och en skola. Direkt norr om kyrkan är det skog. Norr om och nordost om denna finns det bostadsområden. Direkt söder om kyrkan, på andra sidan vägen Hästhagen, finns ett lite mindre bostadsområde. På andra sidan Titteridammsvägen, söder och öster om kyrkan, finner vi Angered's centrum med busstation, affärer, vårdcentral med mera samt flera centrala bostadskvarter.

3.2. Gunnareds kyrka

Gunnareds kyrka, se Figur 10, är belägen i Angered i Göteborgs kommun. Byggnaden färdigställdes år 1997 och ligger på en kulle vid en vägkorsning. Kyrkan är ritad av Sven Magnus Sjögren, som vann den då utlysta arkitekttävlingen med bidraget Hörnstenen. Hela området liksom Angered är mycket kuperat. Kyrkobyggnaden innefattar en förskola, kyrksal och församlingslokaler och är U-formad kring en innergård.

Kyrksalen är belägen i byggnadens sydöstra del. Förskolan har en utegård i anslutning till skogsbrynet nordost om byggnaden samt en mindre utegård nordväst om byggnaden.

Det finns två vägar för att ta sig till kyrkan eller förskolan. Det ena sättet är att använda en trappa upp till innergården och det andra sättet är att ta sig upp från baksidan via en asfalterad infart med dålig sikt och utan någon typ av trottoar se Figur 13 och Figur 16. Framför kyrkobyggnaden finns en gräsmatta som sluttar ganska brant ner, direkt mot vägen, då det inte finns någon trottoar närmast kyrkan, se Figur 10. Det finns istället en trottoar på andra sidan vägen och ett övergångsställe nordväst om kyrkans infart se Figur 14. Sluttningen är beklädd med gräs och här finns några träd planterade. Det finns flera små grupper av körsbärsträd som står tätt nära grustrapporna. Där finns det även en ek och på nordvästra sidan av kyrkan finns ännu en ek.

Figur 10. Gunnareds kyrka.

Norr om byggnaden finns en parkeringsyta. Det finns två parkeringsplatser för rörelsehindrade och 3 mindre parkeringsplatser. Dessa parkeringar är främst till för besökare och det finns även en större parkeringsyta på andra sidan vägen Hästhagen för medarbetare vid kyrkan och för besökare när det finns behov, exempelvis vid begravningar. Den större parkeringsytan nås via övergångsstället vid kyrkans infart.

3.2.1. Kyrkans entréer

Från vägen Hästhagen upp till entrén på kyrkans norra sida leder Gunnareds kyrkväg som i huvudsak är avsedd för bil. Den är en smal väg som knappt tillåter två bilar att mötas. På ena sidan finns armerat gräs, nedsänkt för att leda bort vatten. På andra sidan är det grus. Det saknas här trottoar eller gångväg. Den är inte heller tillgänglig för rullstolsburna. Vägens skarpa kurva skymms idag av ett skjul, se Figur 16. Vägen leder upp till parkeringsplatsen bakom kyrkobyggnaden, se Figur 17. Denna sida av byggnaden upplevs som en baksida. Här möts vi först av grindar till de båda förskolegårdarna och även en öppning i en mur med ett utrymme där det förvaras varuvagnar. Alla dessa intryck konkurrerar ut entrén in till innergården som är en anonym öppning i byggnaden. För att komma till den faktiska entrén till innergården måste man också runda en liten gräsyta vilket medför att entrén känns ännu längre bort. Hela denna baksida ger ett splittrat och stökigt intryck. Byggnadens vägg är anonym utan skyltning, och de olika öppningarna i byggnaden, i staket och i murar konkurrerar och det saknas en tydlig hierarki.

Går man till fots väljer man lämpligen den andra entrén som är en trappa, belagd med grus och kantsten i betong, som leder direkt upp till innergården. Trappan ansluter till Gunnareds kyrkväg. Trappentrén är ganska brant och är inte tillgänglig för rullstolsburna. Den har högkontrasterande markeringar på varje

Figur 11. Topografisk karta över Gunnareds kyrka och Gunnareds kyrkogård.

Figur 12. Karta över området, med gatunamn.

Figur 13. Den asfalterade infarten "Gunnareds kyrkväg" sedd från norr ner mot vägen framför kyrkan.

Figur 14. Trottoar längs vägen "Hästhagen" som löper framför kyrkan. Vy mot sydväst.

Figur 15. Trappan mot sydost som leder till en av byggnadens baksidor.

Figur 16. Skjul innan parkeringen norr om kyrkan längs med Gunnareds kyrkväg.

trappsteg och ledstång finns längs dess ena sida. För de brukare som inte kan ta sig upp för trappentrén så är det bil upp för Gunnareds kyrkväg som gäller.

Det finns även en till grusbelagd trappa, med kantsten i betong, som leder ner från innergården till en av byggnadens baksidor, se Figur 1 och Figur 15. Den trappan var ritad som en entré som skulle ansluta till en gångbro som skulle leda över Titteridammsvägen in mot Angereds centrum. Den gångbron blev aldrig byggd och trappan leder istället ner till ett par dörrar som leder in i kyrkans lokaler. Platsen upplevs inte idag som en entré. Här är lutningen flackare ner mot Titteridammsvägen.

Figur 17. Kyrkobyggnadens bakre entré.

3.2.2. Innergården

Innergården vid Gunnareds kyrka är belagd med grus och omgärdad av kyrkobyggnaden på tre av sina fyra sidor, se Figur 18 - Figur 21. På dessa sidor har byggnaden en pelargång eller arkad. Gången är belagd med betongplattor. En del av arkaden avbryts av den delen av byggnaden som har en glasfasad och är en alternativ entré till kyrkan, för alla entréer se Figur 26. Det är fortfarande möjligt att gå pelargången runt innergården om du går genom glasentrén och fortsätter ut genom huvudentrén och därifrån fortsätter vandringen genom pelargången.

Pelargången avslutas i möte med den rundade stentrappan i granit som i sig kantas av en låg friväxande häck bestående av ölandstok (*Dasiphora fruticosa*). Den rundade trappan vetter mot vägen och byggnader på andra sidan vägen, se Figur 18. Innergården är idag mycket utsatt för vind och buller från vägen.

Figur 18. Kyrkobyggnadens innergård. Vy mot norr.

Figur 19. Kyrkobyggnadens innergård. Vy mot nordost.

Figur 20. Rundad trappa som kantar innergården och vetter mot slänten.

Figur 21. Vy från innergården mot sydväst.

3.2.2.1. Vindförhållanden

Då Gunnarets kyrka är belägen på en kulle och vars innergård vetter öppet mot sydsydväst trycks vinden upp för backen och accelererar vilket gör platsen extra blåsig, se Figur 22 och Figur 23.

Figur 22. Slänten framför Gunnarets kyrka, vy mot söder.

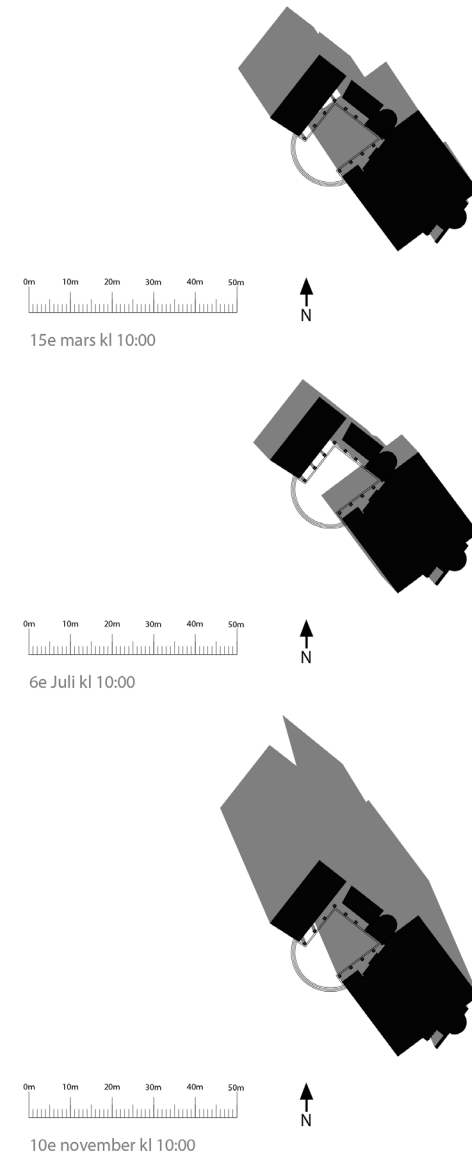

Figur 23. Slänten framför Gunnarets kyrka, vy mot norr.

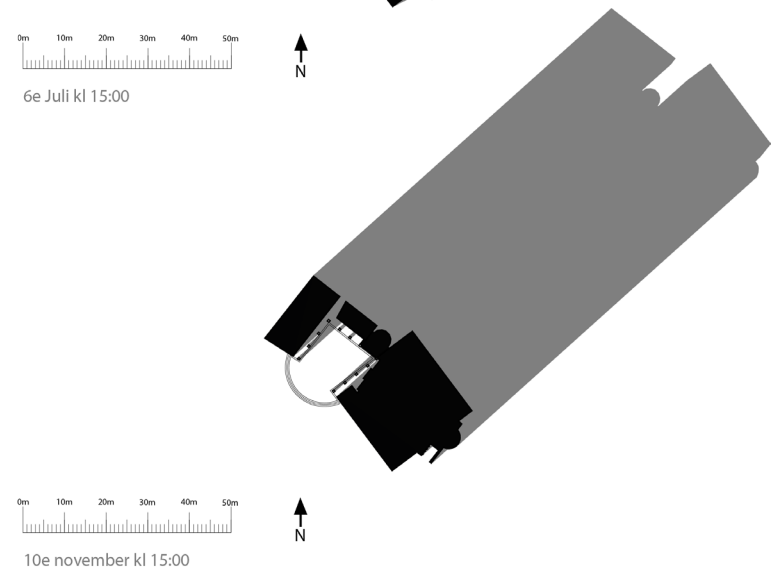
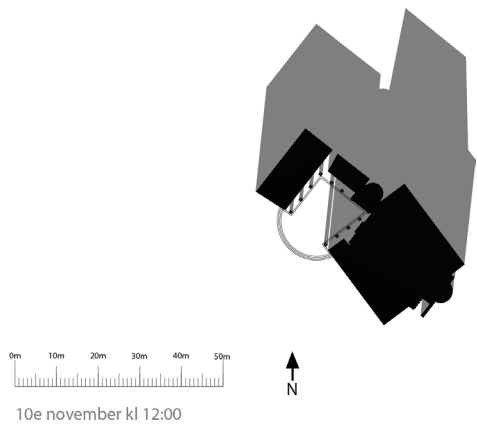
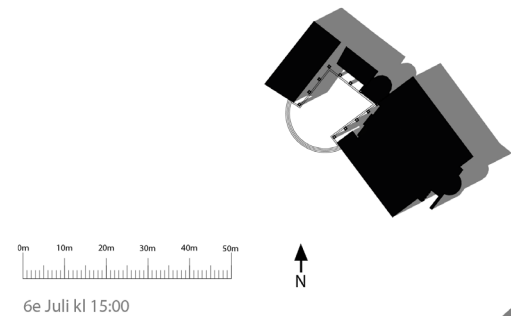
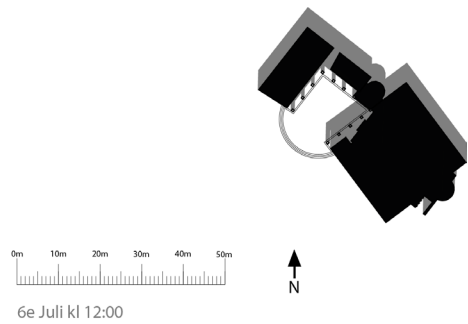
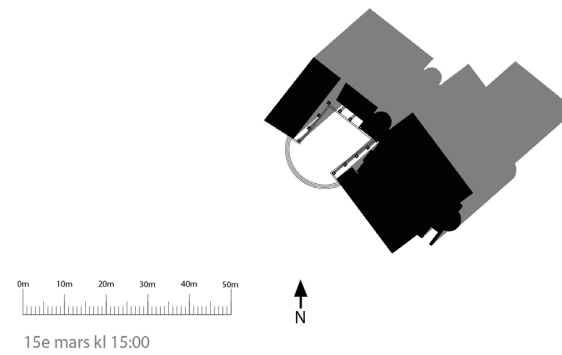
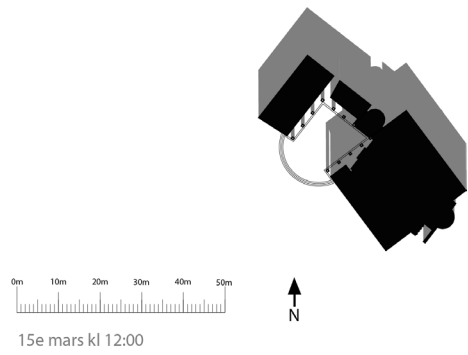
3.2.2.2. Solstudie

En solstudie undersökande tre dagar på året 15:e mars, 6:e juli och den 10:e november har genomförts, se Figur 24 samt Figur 25. Tre klockslag har valts: 10:00, 12:00 samt 15:00. Dessa har valts för att spegla en stor del av dagen då kyrkan skulle kunna ha aktiviteter utomhus. Fokuset i studien ligger på byggnadens innergård.

Av solstudien går det att utläsa att platsen generellt sett är skuggad på förmiddagen och istället har mer eftermiddagssol. Innergårdens västra sida har mer sol under dagen än den östra sidan som inte får sol förrän på eftermiddagen. Den västra sidan lämpar sig bra för odling då det är den sidan med flest soltimmar. Växter som klarar halvskugga bör fungera här. Norrsidan av byggnaden är skuggad under stora delar av dagen.

Figur 24. Solstudie kl 10:00

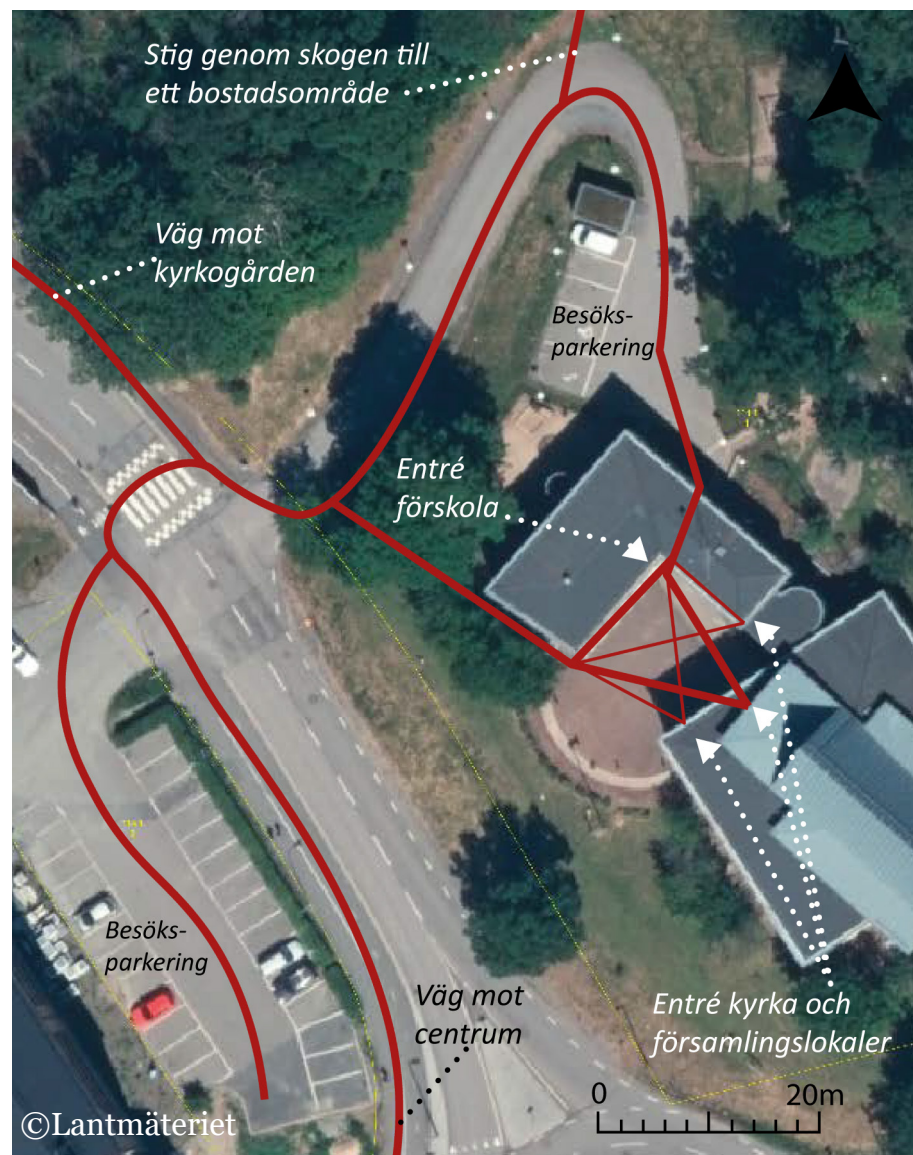

Figur 25. Solstudie kl 12:00, samt 15:00

3.2.3. Rörelsemönster

På Figur 26 syns rörelsemönstren på innergården. De grövre röda strecken symboliserar starkare punkter att röra sig mellan och de tunnare visar svagare stråk. De starkare stråken leder till förskolans entré samt till kyrkans huvudentré. Alla besökare som kommer till fots behöver passera övergångsstället för att sedan korsa bilvägen som leder till norra sidan av byggnaden.

Längs med granitrundeln som avslutar innergården i sydvästlig riktning samt i mitten och den nordvästra delen av innergården finns det stora ytor med svaga rörelsemönster. På dessa platser finns potential för förändring utan att rörelsemönstren störs markant.

Figur 26. Karta över Gunnareds kyrka med dess rörelsemönster utmarkerade.

3.3. Intervju

Personalen önskar en innergård där människor kan mötas. De är även intresserade av att kyrkobyggnadens innergård skulle kunna bli lite utav en klosterträdgård och en picknickplats som är rofylld, där människor vill stanna upp. I dagsläget kommer mycket ljud från vägen och det är väldigt blåsigt på platsen. Det kommer heller inte så många besökare till fots.

Människor ska kunna arbetsträna på platsen genom att sköta om växter. Odlingsbäddar behöver vara anpassade så att de som arbetstränar kan arbeta ergonomiskt även om de sitter i rullstol eller har ont i ryggen. De vill att hela miljön ska vara tillgänglig för många och att det ska finnas möjlighet att vara i skugga och lä. De vill kunna fortsätta att ha aktiviteter som café och boulderturning på sommaren.

De skulle kunna tänka sig att ha pallkragar på gräsmattan nedanför innergården och de nämner att man skulle kunna ha ett vårdträd på platsen. Det skulle också finnas möjlighet att driva upp växter i byggnadens glasentré.

Det kommer att behövas ett skjul att förvara arbetsverktyg i, men var det ska vara beläget vet inte personalen. Bevattningsslangar till odlingen på innergården kan antingen dras ifrån vaktmästarförrådet eller uppför den östra entrén, vaktmästarförrådet är närmast.

De vill anlägga en stig genom skogen där de kan placera ut skyltar och andra roliga saker som dikter med mera. Där skulle man kunna få information om växter och lära sig om skogen samtidigt som man går där. Där skulle man också kunna gå och reflektera och få sig en lugn, fin promenad. Stigen skulle ligga i skogsbrynet och där vill de plantera in lite nötter och frukter. Det växer redan idag mycket hassel på platsen så de funderar på att komplettera med förädlade sorter.

Ett bullerplank måste byggas vid den lilla förskolegården väster om byggnaden, då det låter för mycket från vägen. De har funderat på att i framtiden beklä den med klätterväxter. Ett annat problemområde som kom upp var kopplingen mellan kyrkan och kyrkogården, om det på något vis skulle gå att binda ihop dem på ett bättre sätt.

Vid förskolan kommer föräldrar oftast med bil vid hämtning och lämning. Det är trångt men det är främst jobbigt när föräldrar har flera barn som går på förskolan eller om det pågår en begravning i samband med hämtning och lämning. Det finns nämligen inte så många parkeringsplatser just vid kyrkan och förskolan. Parkeringen på andra sidan vägen tillhör kyrkan och den ska användas som personal- och besöksparkering.

3.4. Gunnareds kyrkogård

Gunnareds kyrkogård är till ytan cirka 80 000 kvadratmeter och är belägen drygt 100 meter väster om kyrkan. Den ansluter till Gunnareds kyrka via en trottoar längs vägen Hästhagen, se Figur 29 och Figur 28. Trots att kyrkan och kyrkogården ligger i nära anslutning till varandra är kyrkogården anlagd fristående från Gunnareds kyrka och har ett stort upptagningsområde.

I slutet av 1990-talet utlystes en tävling efter att en utredning genomförts under tidigare årtionde. Utredningen visade på ett behov av en ny kyrkogård i nordöstra Göteborg. Kyrkogården ritades av landskapsarkitekt Åke Andersson efter att Mark och Landskap AB vann tävlingen. Kyrkogården invigdes sedan år 2003 (Svenska kyrkan, 2023a).

Figur 29. Kyrkans entré sedd från trottoaren från kyrkogården.

Figur 27. Entrén till Gunnareds kyrkogård.

Figur 28. Entrén till Gunnareds kyrkogård sedd från trottoaren på väg från kyrkan.

Gunnarets kyrkogård är en stor och mestadels öppen plats. Den består främst av gräsmattor med en del träd och häckar utspridda. Gräsmattorna och det böljande landskapet är det intryck som dominerar. För att ta sig in på kyrkogården kan du antingen köra bil eller gå in via den asfalterade huvudvägen som slingrar sig genom platsen, se Figur 30 - Figur 31, eller alternativt gå upp för den trappa som finns till höger om bilvägen vid kyrkogårdens entré, se Figur 27. Trappan leder upp till ett smalare gångstråk som löper längs kyrkogårdens östra sida. Det finns fler mindre gångvägar mellan dessa som korsar kyrkogården. Det finns även en minneslund som är belägen i kyrkogårdens nordvästra ände i en sänka med fler fullvuxna träd än resterande delar. Kyrkogården är omgärdad av skog på alla sidor utom entrén som vetter mot vägen Hästhagen.

Trots att kyrkogården är cirka 20 år gammal ger den ett tomt intryck då den inte byggts ut i etapper. Den har istället från början anlagts i sin helhet med gravar utspridda över platsen.

Figur 30. Den asfalterade bilvägen inne på Gunnarets kyrkogård.

3.4.1. Anslutningen till kyrkogården

För att förflytta dig från kyrkan till kyrkogården rör du dig ner för Gunnareds kyrkväg eller trappan mot väst och fortsätter på trottoaren längs med vägen Hästhagen, se Figur 28-Figur 29. Efter ca 75 meter på trottoaren är du framme vid Gunnareds kyrkogårds entré, se Figur 27.

Kopplingen är på ett rent estetiskt och intrycksmässigt plan inte stark. Det känns inte som att du går från kyrkan till kyrkogården genom en passage, utan du lämnar den kyrkliga miljön för att gå i trafiken till en separat kyrkogård. Kyrkogården hör inte enbart till Gunnareds kyrka utan den har ett större upptagningsområde. Då de inte är sammankopplade känns de som två separata platser som du tar dig mellan. Det är rimligt att kyrkogården inte har någon stark koppling till Gunnareds kyrka då de inte anlagts och byggts med tanken att höra ihop.

Figur 31. Den asfalterade bilvägen inne på Gunnareds kyrkogård samt ett gravkvarter.

3.5. Kopplingar till närområdet

3.5.1. Kopplingar med kollektivtrafik

Det finns kollektivtrafik medelst buss i närheten av kyrkan, se Figur 32. Hållplatsen närmast kyrkan är på vägen Hästhagen och heter Angeredsvinkeln, belägen på 350 m gångavstånd. Från kyrkan till busstationen vid Angereds centrum är det cirka 400 m långt att gå. Den tredje hållplatsen i närheten ligger på Rappedalsvägen och är på 600 m gångavstånd.

Figur 32. Karta med de närmsta busshållplatserna.

Figur 33. Kopplingar via gång- och cykelstråk.

3.5.2. Kopplingar via gång- och cykelstråk

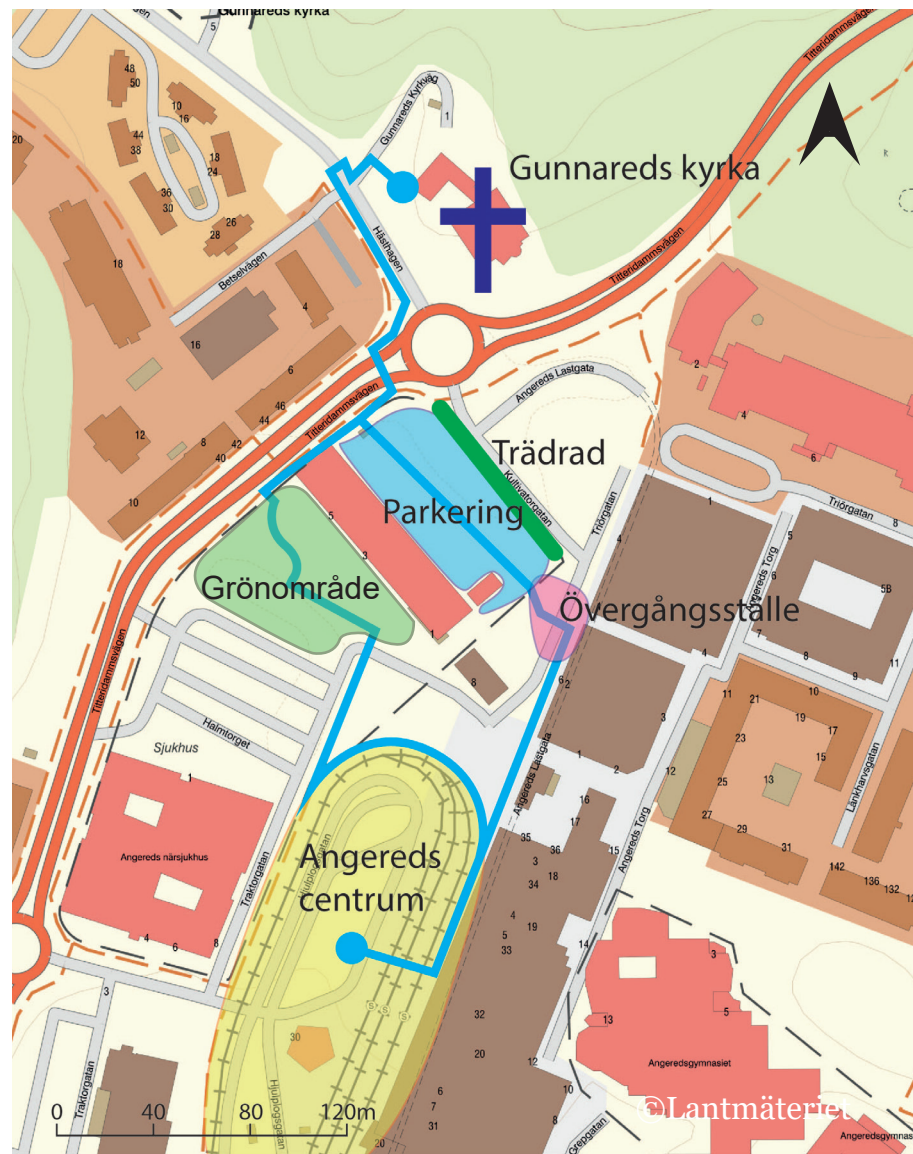
3.5.2.1. Anslutning till Angereds centrum

Gunnareds kyrka ligger nära Angereds centrum, fågelvägen cirka 300 m från Angereds torg. Går man till fots är sträckan dock närmare 380 m, se Figur 33 och Figur 34.

Den naturligaste och genaste vägen från Angereds torg är via Kultivatorgatan, längs med trädraden markerad i grönt i Figur 34, fram till Titteridammsvägen som man korsar, och sedan via vägen Hästhagen. Slutligen korsar man den via övergångsstället och tar sedan Gunnareds kyrkväg. Kultivatorgatan saknar dock trottoar på den aktuella sträckan. Det första övergångsstället på sträckan, markerat i rosa i Figur 34, är lagt så att det leder in i fotgångarna på parkeringsplatsen, markerad blå. Vill man gå till kyrkan via övergångsställen utan att ta någon större omväg så får man alltså gå rakt över parkeringen bland bilarna.

Ska man gå via trottoar eller gångbana så kan man välja att gå Traktorgatan norrut genom det mindre grönområdet, markerat i grönt se Figur 34, och sedan ut på Titteridammsvägen. Sedan korsar man den via övergångsställen och följer sedan vägen Hästhagen fram till Gunnareds kyrkväg.

Längs Kultivatorgatan, i trädraden markerad i grönt, i trädens växtbäddar ser man tydliga upptrampade gångstigar. Detta tyder på ett behov av att utveckla bättre gångstråk. Träden, som är lindar, blir på grund av detta utsatta för kompaktering vilket i längden har negativ påverkan på träden och skadar deras vitalitet. De flesta träd har dessutom låga kronor som gör det svårare för fotgängare att undvika att gå ute i gatan.

Figur 34. Befintliga gångvägar från Angereds centrum till Gunnareds kyrka.

3.5.2.2. Anslutning till bostadsområde Angered 84:1-93:2

De här bostadskvarteren ligger nordost om centrum och öster om kyrkan. De innehåller flerfamiljshus, 2 till 4 våningar. I bostadsområdet finns bra gångvägar fram till Gunnareds vård- och omsorgsboende. Därifrån kan man gå Kultivatorgatan söderut på dess trottoar, för att sedan svänga västerut in på den tidigare beskrivna delen av Kultivatorgatan med dess brist på gångvägar. Därefter fortsätter man som tidigare nämnts via Titteridammsvägen, Hästhagen och Gunnareds kyrkvägs. Från Gunnareds vård- och omsorgsboende är gångsträckan cirka 350 m, se Figur 33.

Från bostadsområdets nordligaste ände finns alternativet att ta en kombinerad gång- och cykelväg som ansluter till Länkharvsgatan. Gång- och cykelvägen löper genom ett grönområde, längs Titteridammsvägen, korsar Kultivatorgatan och når sedan övergångstället vid Titteridammsvägen. Därefter fortsätter man som tidigare. Från anslutningen till Länkharvsgatan till Gunnareds kyrka är gångsträckan cirka 600 m.

3.5.2.3. Anslutning till bostadsområde Angered 105:3

Bostadsområdet ligger rakt norr om kyrkan, på andra sidan skogen. Det finns en upptrampad stig som löper från bostadsområdet till Gunnareds kyrkväg, med en höjdskillnad på 10 – 15 m ner till kyrkvägen, se Figur 33. Från mitten av bostadsområdet via den här stigen är det cirka 300 m till Gunnareds kyrka, se Figur 35.

Från bostadsområdet finns anlagda gång- och cykelstråk. Via en trappa som leder ner till Rappedalsvägen, som man korsar, kan man följa ett gemensamt gång- och cykelstråk utmed Rappedalsvägen, under Titteridammsvägen och därefter längs med denna. Gång- och cykelstråket korsar Kultivatorgatan, och sedan korsar man Titteridammsvägen och följer Hästhagen enligt ovan. Från mitten av bostadsområdet via det här gång- och cykelstråket till Gunnareds kyrka är det cirka 850 m.

3.5.2.4. Anslutning till bostadsområde Angered 106:1

Det här bostadsområdet ligger nordost om Gunnareds kyrka. Det består av olika flerfamiljshus med 2 till 4 våningar. I anslutning till området finns en katolsk kyrka. Via gångvägar i bostadsområdet når man Rappedalsvägen, och de ovan nämnda gång- och cykelstråk som löper utmed den vägen. Från mitten av bostadsområdet och till Gunnareds kyrka är gångsträckan cirka 700 m, se Figur 33.

Figur 35. Stig till bostadsområde 105:3 från Gunnareds kyrkväg.

3.6. Viktiga punkter från Platsstudier och analyser

I det här avsnittet belyses de viktigaste punkterna från Platsstudierna och platsanalyserna, vilka kommer att användas i förslaget.

- Kyrkans tomt är väldigt kuperad och ligger strax intill en kulle och söder om ett skogsparti. Söder om kyrkan finns ett mindre bostadsområde. Kyrkobyggnaden innefattar en förskola, kyrksal och församlingslokaler och är formad som ett U och omsluter på tre sidor en grusad innergård. Framför kyrkobyggnaden finns en gräsmatta som sluttar ganska brant ner, direkt mot vägen. Dessa egenskaper sätter ramarna för vad som är möjligt att förändra.
- Det finns två vägar för att ta sig till kyrkan eller förskolan: en trappa belagd med grus och kantsten i betong och en smal väg som på ena sidan har armerat gräs och på andra sidan grus. Den saknar trottoar eller gångväg och är otillgänglig för rullstolsburna. Båda kyrkans entréer är otydliga och inte tillgängliga och bör förbättras.
- Det finns inte någon trottoar närmast kyrkan längs vägen Hästhagen, men det finns en trottoar på andra sidan och ett övergångsställe bredvid kyrkans infart. Gångstråken kan förbättras.
- Innergården är främst solig på eftermiddagarna och är mest solig på dess västra sida. Den västra sidan lämpar sig bra för odling. Växter som klarar halvskugga bör fungera. Norrsidan av kyrkobyggnaden är skuggad under stora delar av dagen.
- De anställa vill odla perenna blommor som kan användas som altarblommor i kyrkan. De kommer att sätta ihop en odlingsgrupp med människor som testar olika växter och jobbar i odlingarna. Då växtbäddarna ska användas till arbetsträning så bör de vara tillgängliga och fungera för någon som exempelvis sitter i rullstol.
- Det är blåsigt på innergården då vinden trycks upp för den branta backen upp mot platsen och den är även utsatt för ljud från vägen. Hela innergården bör vara tillgänglig för många och det ska finnas platser för skugga och lä.
- Personalen vill att innergården ska bli till en mötesplats. Den skulle kunna likna en klosterträdgård eller en picknickplats som är rofylld, där människor vill stanna upp. De anställa vill dock kunna fortsätta att ha aktiviteter som café och bouléturnering på sommaren.
- Gunnareds kyrkogård är belägen drygt 100 meter väster om kyrkan och nås via en trottoar längs vägen Hästhagen från kyrkan. Gällande Gunnareds kyrkogård så är den svaga kopplingen det största problemet. Den är på ett rent estetiskt och intrycksmässigt plan inte stark och skulle kunna förbättras.
- Gunnareds kyrka ligger nära Angeredes centrum, fågelvägen cirka 300 m från Angeredes torg, till fots närmare 380 m. Det finns ingen tydlig och bra gång- och cykelväg mellan centrum och kyrkan. Gång- och cykelvägarna i orten skulle kunna förbättras och i sin tur kopplas bättre till kyrkan.

4. Inspirationsmiljöer

Nedan visas några exempel på olika sätt att ta inspiration från klosterträdgårdar och klostergårdar, från att låna formspråk till att komma så nära ett återskapande som möjligt.

4.1. Julita gårds kyrka

På Julita gård har det funnits ett kloster. Det är Nordiska museet som idag förvaltar Julita gård. De har kompletterat en museibyggnad med en lantlig kyrka som stod klar år 1932, se Figur 37 - Figur 40. Där finns det en tydligt klostergårdsinspirerad gård där de två byggnaderna sammanfogats. För att ta sig till gården går man in i en lite mörkare del av byggnaden för att sedan slås av ljuset framför kyrkan. Man kan sitta i pelargången och kika ut bakom vildvinet som växer kraftigt kring gården.

Vid Julita har man försökt skapa en symmetrisk klostergård, med en väldigt tydligt kvadratisk form med en brunnsliknande konstruktion i mitten. Den brunnsliknande konstruktionen är dock inte fylld med vatten utan är istället fylld med växter som väller ut ur den på ett sätt som påminner om en fontän se Figur 36 och Figur 37.

4.2. Nydala klosterträdgård, i Jönköpings län

Nydala har varit ett kloster och där Föreningen Nydala klosterträdgård i nutid återskapat medeltida klosterträdgårdar, se Figur 41. I återskapandet har de mest fokuserat på odling och jag har använt mycket av den forskning som de bedrivit. De har forskat mycket om växtmaterial som kan ha funnits i

klosterträdgårdarna. De har i största möjliga mån arbetat med återskapande av dessa gamla kulturmiljöer och inte gjort någon modern tolkning av klosterträdgården.

4.3. Matteus kyrkas församlingshem i Norrköping

Den nya utbyggnaden av Matteus kyrka i Norrköping är ett exempel på ett modernt bygge, färdigställt år 2021, som tagit inspiration av klostergården. Innergården är inramad av en gång inne i nybyggnaden med stora arkadliknande fönster, se Figur 42. Själva gården är öppen med minimal fast inredning. Där finns en fontän, mindre blomsterrabatter och lös inredning som stolar och bänkar.

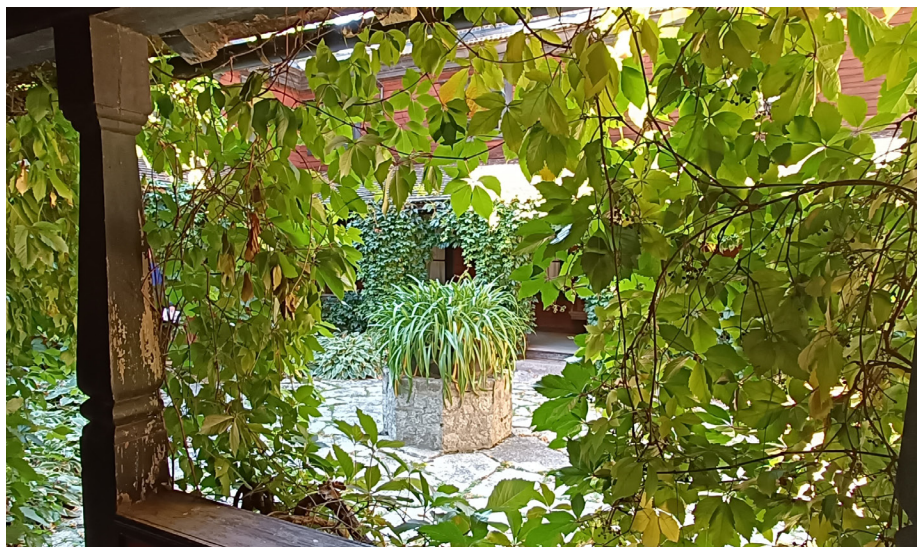
Matteus kyrka har ingen anknytning till kloster då det inte funnits något kloster där tidigare. Där fanns det ett behov för ett församlingshem och arkitekterna har valt att använda formspråket från klostren för att skapa en koppling mellan församlingshemmet och kyrkan. Två äldre entréer på kyrkan har kopplats ihop med en korsgång med fönster som ser ut över den nya innergården. Här är inte innergården lika tydligt gestaltad med klostergården som förlaga som tidigare exempel då den inte är kvadratisk och vattenelementet på gården är förskjutet till kortsidan istället och växtbäddarna är mindre och osymmetriskt placerade. I den här gestaltningen är korsgången det starkaste elementet tycker jag. Dess fönster är placerade så att det går att se ut genom församlingslokalen och ut runt alla sidor utom den som är den äldre kyrkans vägg.

Figur 36. Julita gårds kyrkas innergård.

Figur 39. Julita gårds kyrka.

Figur 37. Julita gårds kyrka.

Figur 38. Julita gårds kyrka.

Figur 40. Julita gårds kyrkas innergård.

Figur 41. Nydala klosters portkapell.

Figur 42. Innergården tillhörande Matteus kyrkas församlingshem.

4.4. Viktiga punkter från Inspirationsplatser

I det här avsnittet belyses de viktigaste punkterna från Inspirationsplatserna, vilka kommer att användas i förslaget.

- På Julita gård finns en tydligt klostergårdsinspirerad gård där två byggnader har sammanfogats. Där har man försökt skapa en symmetrisk klostergård, med en tydlig kvadratisk form med en brunnsliknande konstruktion i mitten.
- Vid Julita gårds kyrka går man in i en mörkare del av byggnaden för att sedan slås av ljuset framför kyrkan. Man kan sitta i pelargången och kika ut bakom vildvinet som växer kraftigt kring gården.
- I Nydala klosterträdgård, i Jönköpings län, har man i nutid återskapat medeltida klosterträdgårdar och främst fokuserat på odling. Föreningen har också forskat mycket om växtmaterial som kan ha funnits i klosterträdgårdarna. De har i största möjliga mån arbetat återskapande av dessa gamla kulturmiljöer och inte gjort en modern tolkning av klosterträdgården.
- Den nya utbyggnaden av Matteus kyrka i Norrköping är ett exempel på ett modernt bygge som tagit inspiration av klostergården. Innergården är inramad av en gång inne i nybyggnaden med stora arkadliknande fönster. Själva gården är öppen och där finns en fontän, mindre blomsterrabatter och lös inredning som stolar och bänkar.
- Vid Matteus kyrkas församlingshem är inte innergården lika tydligt gestaltad med klostergården som förlaga som de andra exemplen då den inte är kvadratisk och vattenelementet på gården är förskjutet till kortsidan istället och växtbäddarna är mindre och osymmetriskt placerade. Dess korsgång är det starkaste elementet.

5. Utgångspunkter för förslagen

I det här kapitlet redogör jag kort för hur de olika undersökande delarna har bidragit till förslagen. Nedan listas de ändringar som föreslås, och därefter följer korta sammanfattningar samt vad de leder till i förslagen.

5.1. Lista över föreslagna åtgärder

Detaljerat förslag

- Innergården:
 - Pergola
 - Odlingsbäddar
 - Vattenelement
 - Bänkar
- Norra entrén:
 - Bänk
 - Nytt markmaterial
 - Skyltning

Övriga förslag

- Ny dragning av stråk mot centrum
- Ny tillgänglig entré
- Nytt markmaterial vid infarten till Gunnareds kyrkväg
- Förbättrad koppling mot kyrkogården

5.2. Litteraturstudiens bidrag

Klostrens formspråk följde ett generellt medeltida formspråk. Detta var rektangulärt och regelbundet och lånade mycket från antikens formspråk samt strävade efter ordning. Inhägning var viktigt, och alla odlingsgårdar var inhägnade. Alla delar av klostrens odlingar och trädgårdar, förutom klostergården, var till för produktion som behövde vara så effektiv att klostren kunde vara självförsörjande.

Klostergården är den delen av klostren som har varit en stor inspiration i arbetet och är den delen av klostret där symboliken vägde tyngst. I klostergården fanns där alltid ett vattenelement. Den hade ofta korsande gångar samt var inramad av en arkad/pelargång. Just Gunnareds kyrkas innergård är också delvis inramad av en arkad/pelargång som påminner om klostergårdens.

- Det rektangulära formspråket och den rationalitet som fanns på klostren har påverkat utformningen av odlingsbäddarna. Dessa har en enkel kantig utformning och är gjorda i lättillgängliga material.
- Vikten av inhägning och klostergårdens ideal, omslutning och arkader, har bidragit till tanken att sluta innergården med hjälp av en pergola.
- Då klostergården alltid innehöll ett vattenelement kommer en vattenspegel att föreslås på innergården.

Grönare miljöer med mer grönska eller högre kvalitet av grönska hjälper generellt sett till att förbättra hälsan. Däremot är det svårt att tillgodose alla behov som tas upp i SET på en och samma plats. Det kan gå i ett större område exempelvis en park men inte på Gunnareds kyrkas innergård som är alldeles för liten. På klostren var tankarna annorlunda men vistelse i vackra grönskande trädgårdar ansågs vara bra för kroppen och själen, vilket går igen i dagens tankar. Olika naturelement som inte kräver mycket av besökaren, till exempel vatten, kan gynna de längre ner i SET-pyramiden.

- Genom att tillföra mer grönska på innergården kan platsen bli mer välgörande. Med de odlingsbäddar som föreslås, tillsammans med pergolan som kan kläs med växter, kan platsen bli mer välgörande.
- Vattenelementet på innergården är också ett naturelement som har välgörande egenskaper.

Tillgänglighet ska utgå från *universell utformning* enligt FN-konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning, och med det menas att man ska försöka utforma platser och ting på ett sätt så att alla i största möjliga mån kan använda en och samma plats/sak.

- Odlingsbäddarna har en varierande utformning med olika höjder som kan vara tillgänglig för många.
- Den norra entrén ska bli mer tillgänglig genom att det ska bli lättare att orientera sig där samt att en bänk tillförs, där de som väntar på skjuts kan sitta.
- För att få en ny mer tillgänglig entré kan den, idag ej utnyttjade, sydöstra entrén utvecklas med en ramp samt ett övergångställe för en bättre koppling till närområdet.

5.3. Platsstudiernas och analysernas bidrag

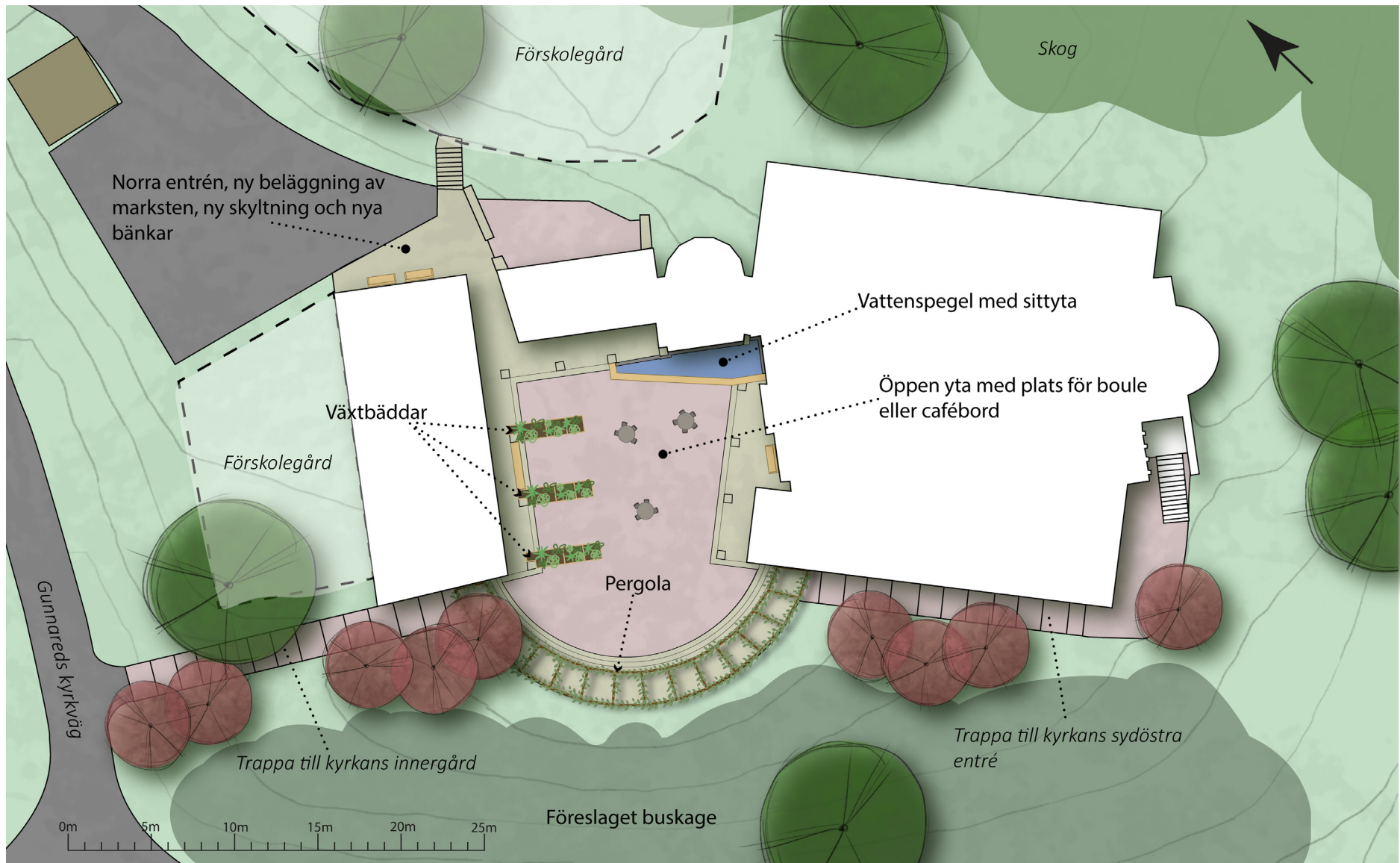
Gunnareds kyrkas utemiljö är idag inte så tillgänglig som man hade kunnat önska, och den är också utsatt för blåst och buller. Innergården är riktad mot söder och är solig under mitten av dagen. Personalen önskar att den kan utnyttjas för odling och även fungera för de personer de vill ta emot för arbetsträning. De vill också att innergården ska bli mer rogivande och även ha plats för aktiviteter som boulderturning och sommarcafé. Gunnareds kyrka har svag koppling med gång och cykelbanor till kyrkogården, centrum och bostadsområden. Det saknas också en busshållplats i närheten.

- Fokuset ligger på Gunnareds kyrkas innergård, då det både var en plats som jag och personalen ansåg var i störst behov av förbättring. Det är också den plats där den odling som efterfrågades passar bäst.
- Solstudien har visat att det finns tillräckligt mer sol under dagen för att det ska gå att odla på innergården. Odlingsbäddarna placeras där de får bra med sol utan att de är i vägen.
- Den östra sidan av innergården lämnas orörd för att ge plats till samling framför kyrkan samt ge plats för kyrkans aktiviteter.
- Övriga förslag är att förbättra stråken i orten då kopplingarna till Gunnareds kyrka är dåliga.

5.4. Inspirationsmiljöernas bidrag

I Nydala har de arbetat med att återskapa trädgårdar så likt som möjligt på platsen där det en gång funnits ett kloster. Matteus kyrkas församlingshem och Julita gårds kyrka är båda byggnader som byggts i anslutning till äldre byggnader. På båda dessa platser har de skapat klostergårdsinspirerade innergårdar i mötet mellan de nya och de gamla byggnaderna med element från klostren.

- Exempel från Nydala klosterträdgård har bidragit till att enkla och lättillgängliga material har använts i förslagen.
- De innergårdar som skapats i mötet mellan byggnaderna på Julita och vid Matteus kyrka har varit lyckade exempel som varit stor inspiration i arbetet och styrkt beslutet att sluta Gunnarets kyrkas innergård med hjälp av en pergola.

Figur 43. Illustrationsplan föreställande utvecklingsförslaget för Gunnareds kyrkas innergård. Kursiv text beskriver befintliga objekt.

6. Gestaltningförslag för innergården och norra entrén

Då innergården lånar mycket av klostergårdens formspråk har jag valt att tillföra ett vattenelement som alltid fanns med på klostergårdarna. Jag har också valt att rama in platsen mer, med en pergola som sluter arkaden men som också bidrar till att platsen känns mer som en gård. Detta grepp är också inspirerat av inspirationsmiljöerna: Julita gårds kyrka och Matteus kyrkas församlingshem.

Formspråket på klostren var ofta regelbundet med upprepade rektanglar vilket jag också inkorporerat i utvecklingsförslaget. För att odlingsbäddarna ska vara så tillgängliga som möjligt har jag föreslagit bäddar med varierad utformning. Då innergårdens västra sida har svagare rörelsemönster och flest soltimmar har jag valt att placera odlingsbäddarna där och lämnat mer öppen yta kvar framför kyrkporten där människor kan samlas eller spela boule.

Då innergården är blåsig kan förhoppningsvis pergolan med väletablerade klättrväxter sila luften för att sakta ner vindens hastighet. Detta kompletterat med buskar som kommer nämnas i nästa kapitel är förhoppningen att platsen blir mindre blåsig och mer behaglig.

6.1. Entré norrsida

I dagsläget behöver rullstolsburna ta sig upp till kyrkan med bil. På grund av att besökare anländer till platsen via parkeringen behöver entrén där förbättras, se Figur 44. Med enkla medel som tydligare skyltning kan man leda besökare rätt. Information om lokalerna kan exempelvis målas direkt på fasaden i närheten av genomgången. Detta kan förstärka riktningen mot entrén.

Det är många grindar och mycket stök på baksidan av byggnaden vilket också förstärker upplevelsen av att det är just en baksida. Detta behöver också åtgärdas och kan på samma gång förstärka riktningen mot entrén genom byggnaden. Muren kan omformas och ljusbärare kan tillföras. Den gröna gräsremsan längs med den norra sidan bör tas bort för att bredda vägen mot entrén mot innergården. Istället kan där vara en bänk för dem som väntar på taxi eller dylikt. Markmaterialet kan bytas mot marksten eller plattor kring entrén för att skapa en gräns mellan den och parkeringen.

Figur 44. Norra entrén före och efter förslag.

6.2. Innergården

Genom att uppföra en pergola som följer stentrappans form sammanbinder man pelargången och sluter den kring gården, se Figur 45. Då gången sluts påminner den mer om en korsgång och innergården känns mindre utsatt. Istället för att stå på en scen så befinner man sig i ett rum. Den nya korsgången har en annan form än en traditionell så en viss del av symboliken går man miste om. En del av korsgången löper genom kyrkobyggnaden och har stora fönster ut mot innergården. Stängda korsgångar med stora fönster finns det även historiska exempel på. Denna korsgång blir en sammanfogning av en stängd och en öppen.

Konceptet för innergården blir en klostergård i modern tappning med element och symboler från klostergården och klosterträdgårdar men också med plats för kyrkans aktiviteter. Rektangulära odlingsbäddar och en vattenspegel med kantig form samspelar med arkitekturen på platsen.

Figur 45. Skiss föreställande pergola.

6.2.1. Odlingsbäddar

Då odling efterfrågas på platsen är växtbäddar ett alternativ. De ska vara utformade så att de är lätta att arbeta i för olika personer. Det ska gå att komma in mellan bäddar med rullstol och vara enkelt att vända, 1,5 meters avstånd. Dessa ska ha en höjd som passar dem som sitter i rullstol eller har ont i ryggen. De ska inte vara för djupa så att man behöver sträcka sig långt för att arbeta.

Odlingsbäddarna är placerade så de får optimalt med sol och även så att de blockerar så lite som möjligt av rörelserna på platsen. De har en rektangulär utformning som var vanlig i klosterträdgårdarna. Det var också vanligt att använda lokala, billiga och lättillgängliga material och därför har jag valt att föreslå en konstruktion av trä.

För att så många som möjligt ska kunna påta i växtbäddarna föreslår jag en design med flera nivåer och även en del som möjliggör för rullstolsburna att komma in under växtbädden, se Figur 46 och Figur 47. De hålls smala för att det ska vara enkelt att komma åt, från båda håll, utan att behöva sträcka sig långt. Dessa bäddar blir också som en förlängning av pelarna då de möter upp pelarna vid sin ena kortsida.

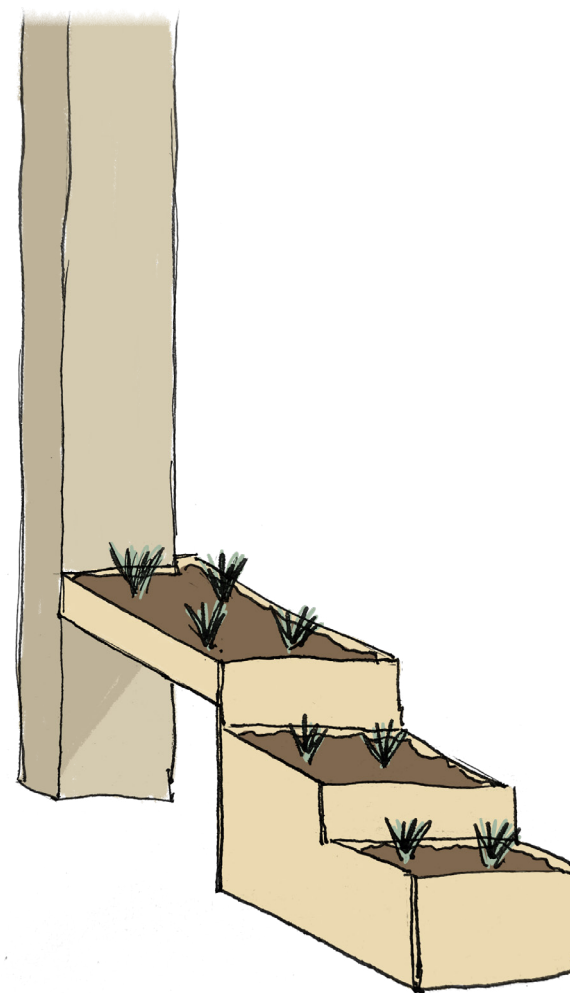
Bänkar placeras mellan pelarna och växtbäddarna, se Figur 48. Dessa bänkar skiljer insidan av pelargången och innergården. Det saknas entréer vid denna sidan av innergården. Dessa två bänkar får också varsitt eget rum mellan bäddarna. Då bänkarna utformas utan ryggstöd kan de användas åt båda hållen, både från pelargången och från innergården.

Växtmaterialet kan väljas efter vad kyrkan har för aktiviteter. Exempelvis kan de odla örter och grönsaker som de kan

ha i sin soppa som de serverar, de kan odla blommor till altaret, de kan främja pollinatörer, de kan välja växter som har symboliskt kristet värde och också undervisa besökare om det exempelvis. För växtförslag se Bilaga 1, där jag har sammanställt växtmaterial, som finns historiska belegg för att de använts i klosterträdgårdar. Klostren odlade de växter de hade behov för i sin verksamhet och därför frångås inte idén om en klosterinspirerad innergård av att moderna växter används. Även att bidra med skönhet var ett fullgott ändamål för växter under medeltiden. Då brukarna har många ändamål de vill ha växter till, som altarblommor, kryddväxter samt att gynna biologisk mångfald, kan många växter passa in.

Figur 46. Exempelskiss föreställande förslag på växtbäddarnas utformning.

Figur 47. Exempelskiss föreställande förslag på växtbäddarnas utformning.

Figur 48. Visualisering av utvecklingsförslaget. Vy från söder.

6.2.2. Pergola

Pergolan som följer längs den rundade stentrappan avslutar innergården och stänger det tidigare öppna rummet, se Figur 49 och Figur 50. Konstruktionen förstärker även upplevelsen för besökaren som gör entré via trapporna. För denne utgör pergolan nu en portliknade funktion. Målet är att pergolan ska förbättra rumsligheten på innergården och att det i sin tur leder till att platsen blir mer ombonad. Höjden på pergolan är anpassad efter platsens skala och är därför väl tilltagen. Pergolan tillverkas lämpligen i trä och bör fästas i stolpsko.

Om vegetation kan etableras på pergolan så kan den distrahera från vägen och göra att platsen känns lugnare genom att sänka vindhastigheten och minska ljudpåverkan från vägen. Pergolan kommer till viss del att skymma sikten för förbipasserande in till innergården. Då innergården redan är relativt skymd på grund av den stora eken som växer på slänten framför byggnaden är detta inte en försämring.

Figur 49. Exempelskiss föreställande förslag på pergolans utformning.

Figur 50. Visualisering av pergola och innergård. Vy från sydväst.

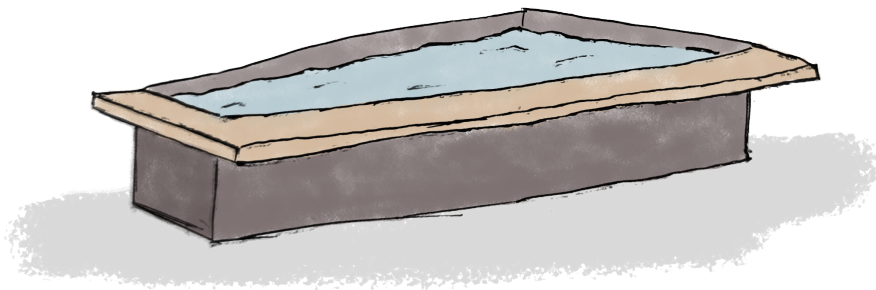

Figur 51. Visualisering av vattenspegel och innergård. Vy från sydväst.

6.2.3. Vattenspegel

Vattenelementen var historiskt sett oftast placerade i mitten av klostergården. För att behålla plats för kyrkans aktiviteter har jag valt att förflytta vattenspeglarna från innergårdens centrum. Jag har valt placera denna närmre kyrkans entré och förse denna med en kant i trä i sitt höjd, se Figur 51 och Figur 52. Detta hörn av innergården kan bidra med skugga under varma dagar.

Formen bidrar till att förstärka innergårdens symmetri och även riktningen från den norra entrén mot kyrkans port. Vattenelementet får spegla glasfasaden och agera som en förlängning av den. Genom att fylla vattenspeglarna med stenar och skapa grundare delar kan insekter och fåglar landa och dricka vatten vilket gynnar biologisk mångfald. Det skulle även kunna vara möjligt att leda in regnvatten och samla detta till exempelvis bevattning.

Figur 52. Exempelskiss föreställande förslag på vattenspeglens utformning med sittyta längs kanten.

6.2.4. Innergårdens öppna yta

Den andra sidan av innergården förblir en öppen grusyta så som den är idag. Detta för att besökare ska kunna samlas utanför kyrkportarna i samband med exempelvis gudstjänster eller aktiviteter, se Figur 54 och Figur 55. På platsen kan även cafébord ställas ut när kyrkan har sitt sommarcafé och så kan borden flyttas undan för att göra plats för kyrkans bouletturnering som de haft tidigare år, se Figur 51 och Figur 53. Det går även att placera ut bord mellan odlingsbäddarna.

6.2.5. Ritningar

För att underlätta projektering av förslaget ges i Figur 56 - Figur 59 exempel på ritningar för odlingsbädden, pergolan samt vattenspeglarna.

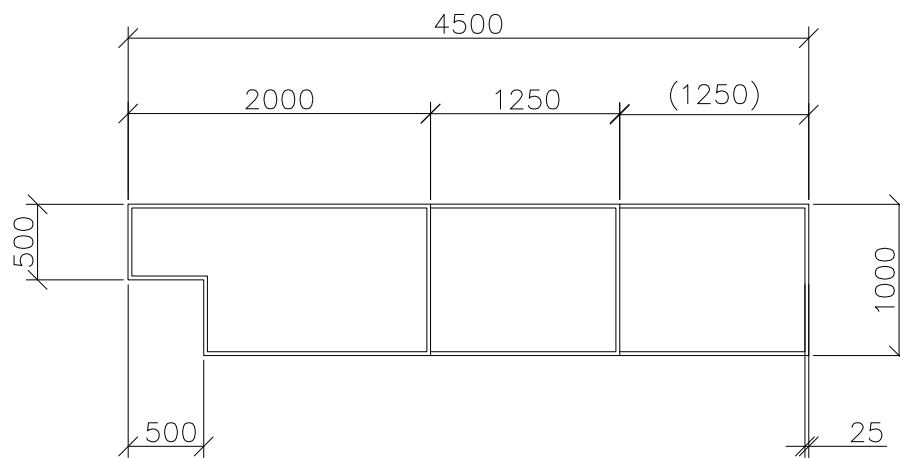
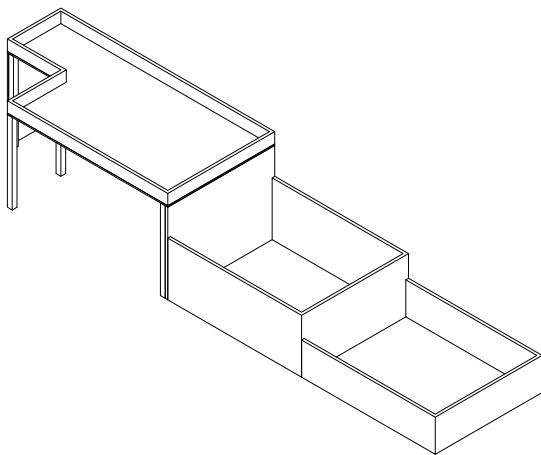
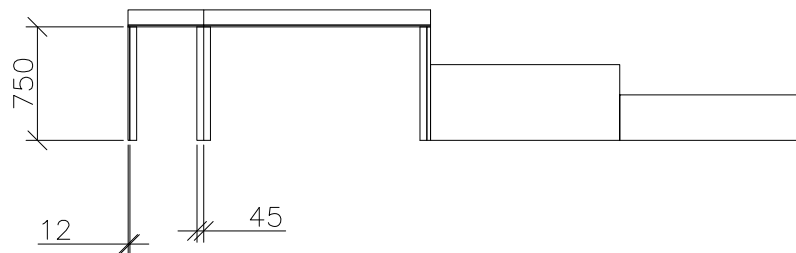
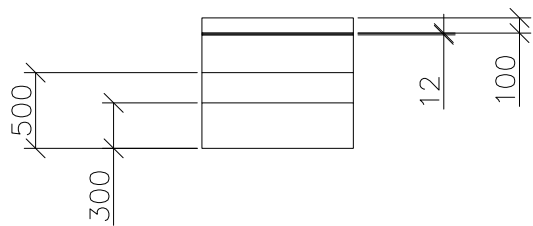
Figur 53. Skiss föreställande ett flyttbart cafébord och en stol.

Figur 54. Visualisering av innergårdens öppna yta. Här finns plats för boulespel. Vy från söder.

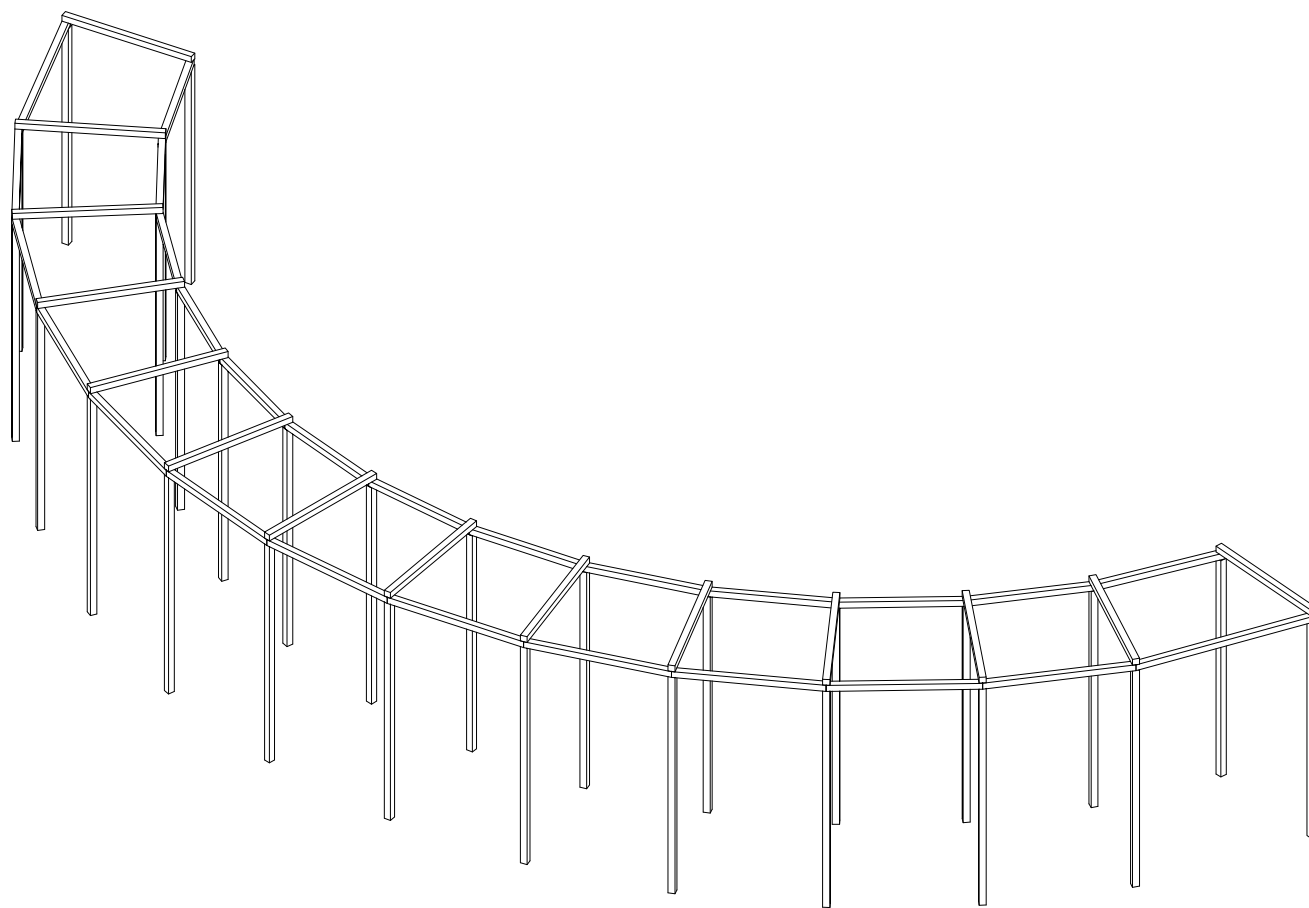

Figur 55. Visualisering av vattenspegel och innergård. Istället för aktiviteter som boulé går det även att ha café. Vy från norr.

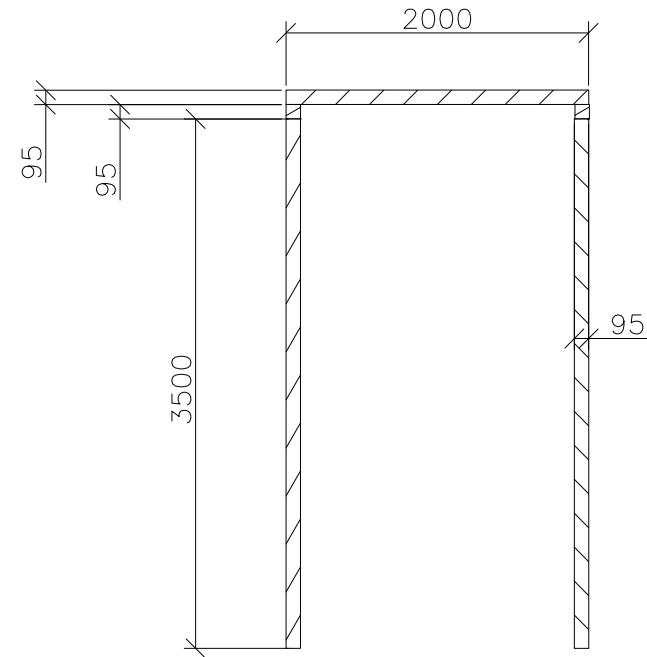
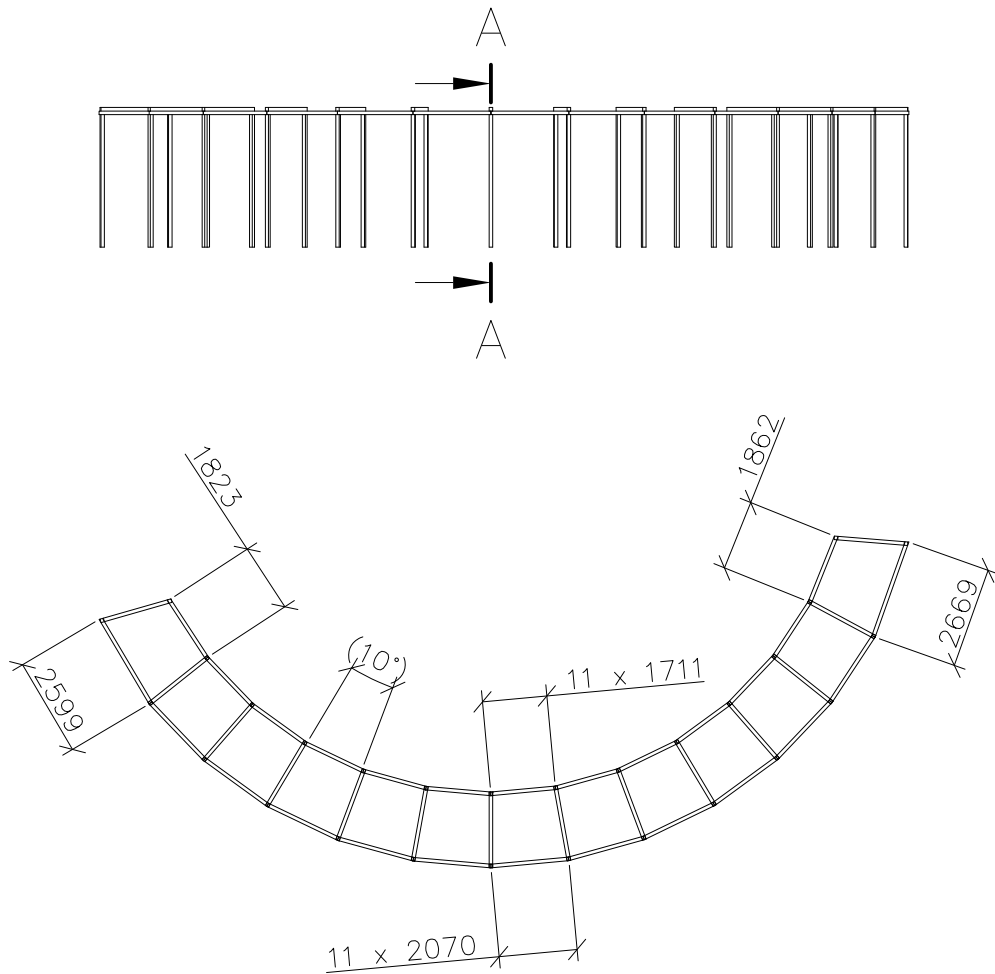
Figur 56. Förslag på utformning av odlingsbädd. Vy från sidan, ovan samt isometrisk vy.

Odlingsbädd	
Skala	1:50
Ritad av	Sara Hjalmarsson

Figur 57. Isometrisk vy av förslag på pergolans utformning.

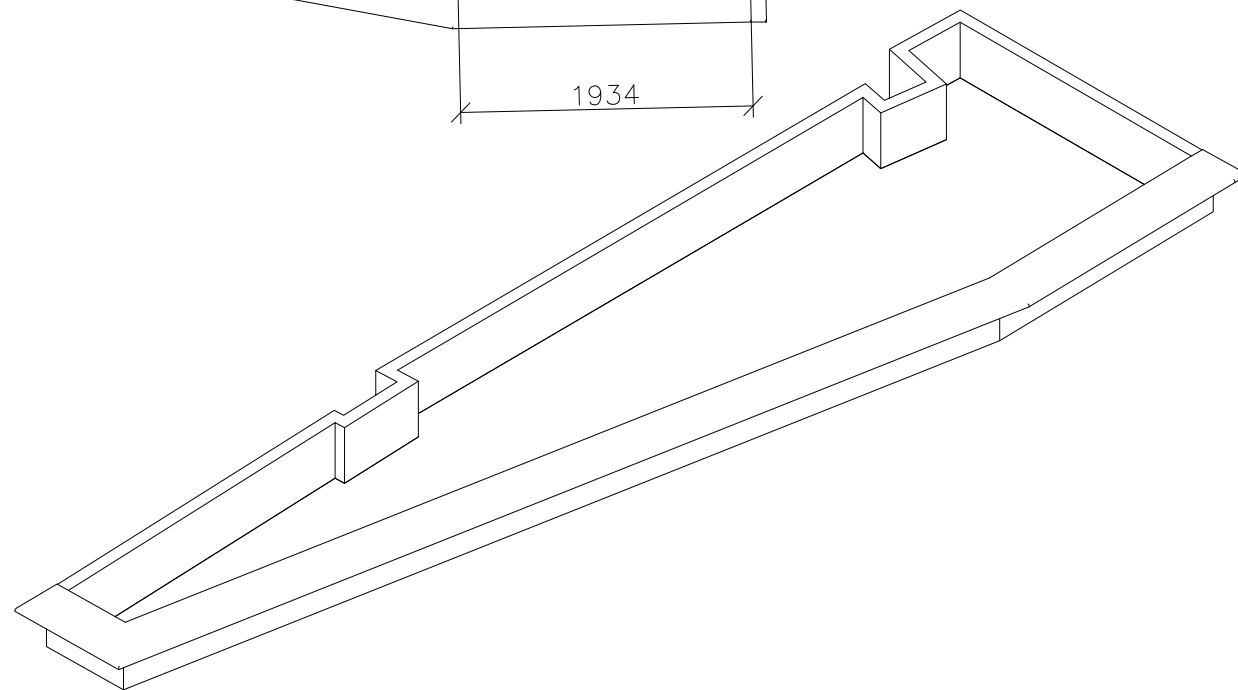
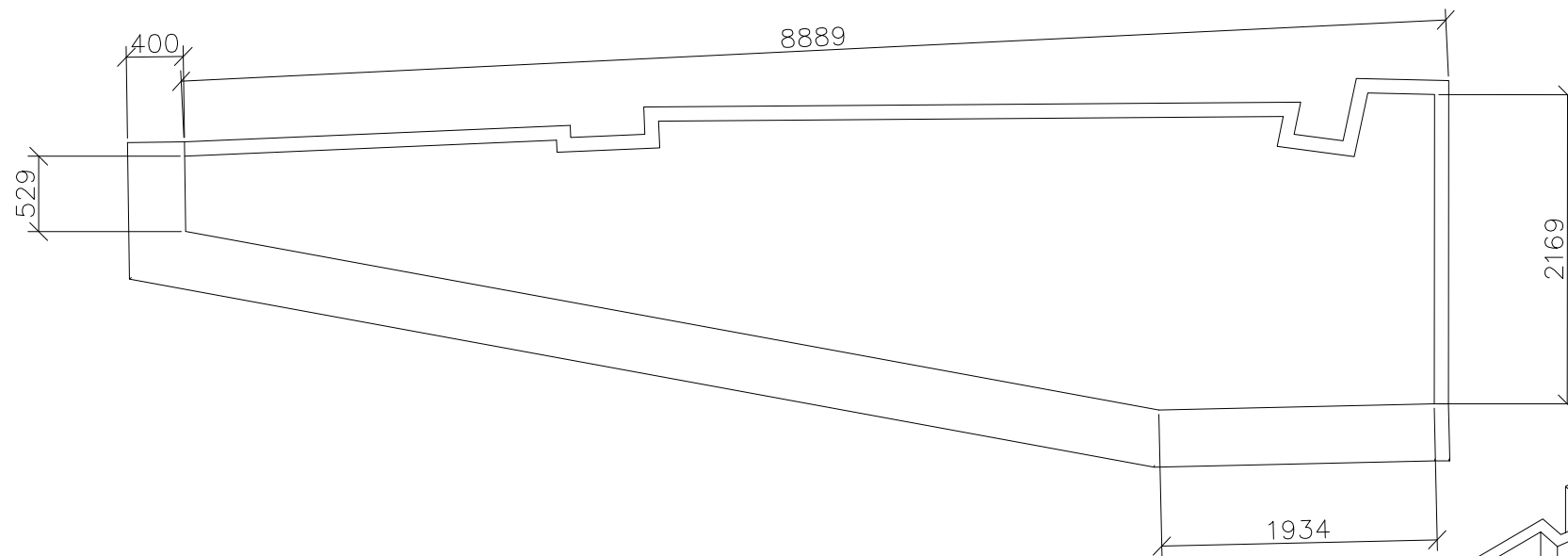
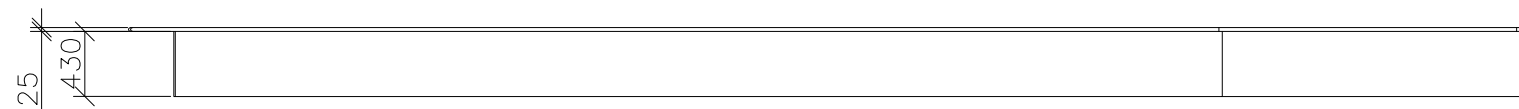
Pergola	
Skala	1:100
Ritad av	Sara Hjalmarsson

A-A (1:50)

Pergola	
Skala	1:200
Ritad av	Sara Hjalmarsson

Figur 58. Förslag på utformning av pergolan. Vy från söder och ovan. Till höger visas snitt A-A.

Vattenspegel	
Skala	1:50
Ritad av	Sara Hjalmarsson

Figur 59. Förslag på utformning av vattenspegel. Vy från sida, ovan samt en isometrisk vy.

7. Övergripande förslag på förbättringar

Utöver utvecklingsförslaget har jag under arbetet även analyserat Gunnareds kyrka med avseende på vind och tillgänglighet samt kopplingarna till omgivningarna. Med en ramp och ett övergångsställe kan kyrkans miljö bli mer välkomnande för dem av oss som är i behov av ramp och inte har tillgång till bil. Det kan också hjälpa Gunnareds kyrka att få fler besökare.

Gunnareds kyrka ligger på gångavstånd från Angereds centrala delar men saknar lämpliga koppling för gång och cykel. Därför bör gång- och cykelstråken förbättras. Innergården är blåsig i dagsläget och det har jag försökt att åtgärda med plantering av lämpliga växter.

Kopplingen till begravningsplatsen är i behov av förbättring. Platsens topografi försvårar en förbättring av gångvägen. Förslaget med förbättring av kopplingarna till Angereds centrum skulle i sin tur också förbättra kopplingen mellan centrum och begravningsplatsen.

7.1. Entré sydost

Tyvär är kyrkan belägen så att behov av ramp upp till innergården inte går att tillgodose från samma sida som dagens besökare kommer ifrån. Kullen är för hög och brant samtidigt som tomten är för liten för att en ramp skulle få plats. Däremot är den sydöstra slänten flackare och här skulle det gå att anlägga en ramp som leder till dörren på den sidan byggnaden, se Figur 60. Väl inne i byggnaden skulle man kunna installera en hiss som leder till innergårdens markplan. Vid denna ramp

skulle ett övergångsställe över Titteridammsvägen, som sedan ansluter till GC-banan på andra sidan vägen, kunna anläggas. Denna ramp skulle skapa förutsättningar för rullstolsburna, rullatoranvändare, människor med barnvagnar eller dylikt att besöka kyrkan utan att ha tillgång till bil. Detta är också ett sätt att förstärka kopplingen till Angereds centrum och busstation.

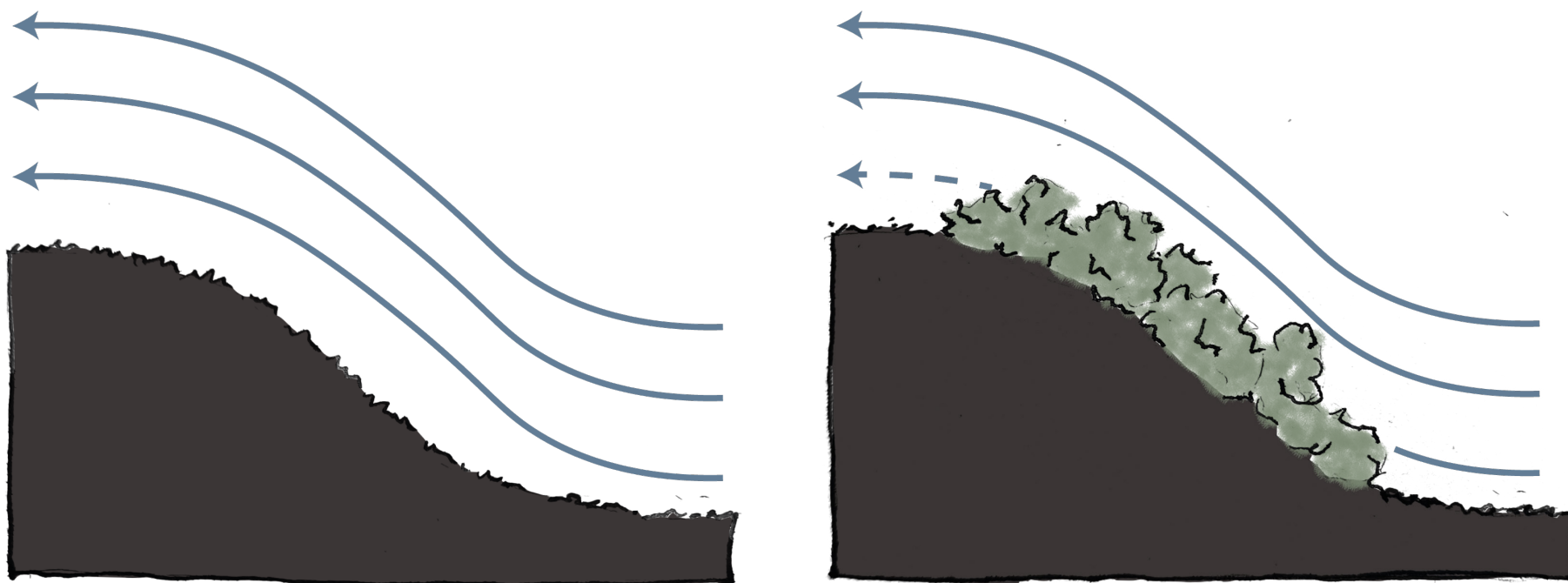

Figur 60. Illustrationen visar hur mycket yta en ramp som uppfyller minimikrav skulle ta i anspråk.

7.2. Förslag för att sänka vindhastigheten

För att göra innergården mindre blåsig skulle det kunna hjälpa att placera buskar lite längre ner på kullen för att sila luften och dra ner dess hastighet på vägen upp. Det kan vara ett komplement till pergolan och alternativ till att sätta träd och buskar längre upp på kullen närmre innergården som möjligtvis skulle skymma och skärma av kyrkan mer från förbipasserande.

I Figur 61 visas hur tillförandet av buskar kan sakta ned vindens hastighet uppför kullen, med den effekten att den långsamma luften håller bort luften med högre hastighet. Hur väl detta skulle fungera i praktiken kan vara svårt att veta med säkerhet, då en strömningsberäkning ligger utanför den här studien.

Figur 61. Illustrationerna visar hur vegetation kan sila vinden och sänka dess hastighet.

7.3. Kopplingar till centrum

Generellt finns flera brister i kopplingarna mellan Gunnareds kyrka och omgivningen. Det viktigaste gångstråket, och det i störst behov av förbättring, är det från Angeredes centrum via Kultivatorgatan. Genom att anlägga en gångväg på södra sidan om trädraden, bestående av lind, utmed Kultivatorgatan skulle man skapa en tydligare väg från centrumet till den befintliga gång- och cykelvägen som löper längs Titteridammsvägen, se Figur 62. Gångvägen kan anläggas på en del av den befintliga parkeringsplatsen. Cirka 7 parkeringsplatser skulle behöva tas i anspråk. I samband med detta kan växtbäddarna renoveras genom uppluckring. Ett buskskikt kan vara ett alternativ för att i längden skydda trädens rötter från kompaktering. Buskskiktet gör det också möjligt att blåsa in löv som tillför näring till träden. På det här sättet ökar chanserna att träden håller sig vitala längre vilket ger bättre biologiska värden. Lindar som trivs kan bli 20 – 25 m höga och leva hundratals år.

I samband med anläggandet av ett gångstråk utmed Kultivatorgatan kan man använda marksten och plattor för att markera att det är ett gångstråk med låg hastighet, och även för att tydliggöra kopplingen mellan gångstråken, till exempel genom att byta beläggning på övergångsställen. Man kan även använda material med högre kontrast för att underlätta för personer med synsvårigheter.

Gångstråket från Angeredes centrum bör också tydliggöras med hjälp av skyltar för att underlätta för förstagångsbesökare till kyrkan och kyrkogården. Det här förbättrade gångstråket skulle också ge de boende i området Hästhagen-Betselvägen en bättre koppling till Angeredes centrum.

Figur 62. Förslag till nytt gångstråk i Angered.

7.4. Befintliga entréers kopplingar

Kopplingen mellan vägen Hästhagen och Gunnarets kyrkas entréer har en del brister. Trottoaren på norra sidan om Hästhagen slutar tvärt i mötet med Gunnarets kyrkväg. För att förändra upplevelsen av att korsa Gunnarets kyrkväg för att komma till trappan upp till kyrkans innergård kan man byta markmaterial till plattor eller marksten, se Figur 63. Därmed uppfattar fotgängaren vägen från trottoaren upp till kyrkan som ett sammanhängande stråk, medan bilisten uppfattar att han korsar en gångväg och anpassar hastigheten därefter.

Gångvägen mot kyrkogården skulle kunna stärkas av exempelvis en häck som skiljer den från vägen. En sådan häck har funnits på platsen tidigare.

Figur 63. Enkel skiss som visar förslag på nytt markmaterial vid Gunnarets kyrkväg.

8. Diskussion

I det här kapitlet kommer jag diskutera resultatet och lärdomarna från det här arbetet. Avsnittet är uppdelat i underrubriker och behandlar huvudfrågeställningen och underfrågeställningarna under varsin rubrik.

8.1. Hur skulle Gunnarets kyrkas utemiljö kunna se ut om den inspirerades av klostrens miljöer, tankar och odlingar?

Klostrens miljöer präglades av avskärmning och inhägning vilket kom från en rädsla för den vilda naturen (Hobhouse, 2004). Klostergårdens form har lånat mycket från antikens ideal med sin kvadratiska form och sin regelbundna symmetriska utformning (Blennow, 2002, s.72) och detta formspråk genomsyrar även de andra miljöerna, vilket också syns till exempel i idealplanen, Sankt Gallenplanen, men också när man tittar på klostergårdar. Klostergården är central i det här arbetet och är den trädgården där det största värdet varken var föda eller blommor, utan det var istället symboliken.

Gunnarets kyrkas innergård är den delen av platsen där mitt gestaltungsförslag har tagit inspiration från klostren. Pergolan skapar en gång som binder ihop de befintliga pelargångarna med varandra, vattenelementet agerar kristussymbol och odlingsbäddarna är medeltida formspråk i modern tappning. Dess moderna, asymmetriska utformning och innergårdens trapetsoidliknande form har inneburit att en striktare tolkning av klostergårdens design inte hade passat bra att placera på platsen. Det finns dock flera andra förutsättningar som lett arbetet i en viss riktning. De funktioner som personalen har önskat att platsen tillåter, mina platsanalyser samt

litteraturstudien har legat till grund för de beslut som tagit och likaså min egen intuition och process.

Både Julita och Matteus klostergårdsinspirerade innergårdar har tillkommit genom att en av byggnaderna tillbyggs vid ett senare tillfälle och en innergård har skapats i mötet mellan det nya och det gamla. I båda dessa fall har även materialvalen tydligt valts för att passa de befintliga byggnaderna, på Julita har trä målat med slamfärg valts och vid Matteus kyrka har tegel i liknande utförande som det befintliga valts. I Matteus kyrkas församlingshem är korsgången (eller arkaden) inglasad vilket skapar en varm gång och gör innergården vindstill. Byggnaden är låg och därför är platsen ofta solig. Då Gunnarets kyrkas innergård är utsatt för mycket vind så skulle det vara intressant att utforska tanken på att bygga in innergården med exempelvis en inglasad arkad, och glasa in de befintliga. Detta hade förändrat platsen markant och förstärkt rumsligheten, gjort platsen mindre blåsig samt förändrat hur man rör sig genom platsen. Innergården hade kunnat bli mer lik Julita gårds kyrkas innergård och väckt samma känsla. Där får man känslan av att man går in från en slags baksida, genom en mörk gång för att sedan slås av ljuset då innergården öppnar upp sig. Man möts av ljuset och grönskan och ser tydligt kyrkans portar.

Medeltidens klostermiljöer var mycket annorlunda jämfört med dagens urbana samhällen. Idag har vi tankar om att naturen är vacker och återhämtande (van den Berg, Joye och de Vries, 2012) men då var den vilda naturen för de kristna farlig och fylld av exempelvis de gamla gudarna eller onda makter som kunde leda människorna bort från den rätta tron. Det var också därför som inhägningen var så viktig. Äldre tankar som att den vilda naturen kan vara vacker hade övergivits. (Hobhouse, 2004, s. 100). Trädgårdskonsten under renässansen börjar öppna upp sig mot naturen och anknyta till den istället för att skärma av ifrån

den som det gjorts under medeltiden. Man kunde se en naturlig miljö som ett bevis eller manifestering av gud på antiken vilket inte var fallet under medeltiden, men det synsättet kom senare tillbaka under renässansen (Hobhouse, 2004, s.119). När vi idag inte har samma tankar om att vi behöver skärma bort oss från naturen blir tanken om den inhägnade klosterträdgården inte lika aktuell. Gunnareds kyrka ligger ju nära vägen och är mycket utsatt för buller och vind och idag kanske vi mer behöver skärma av oss från dessa typer av stressfaktorer.

Nydala Klosterträdgård har en klosterkoppling då det funnits ett kloster där tidigare och här har fokus legat på forskning om och återskapande av klostermiljöer. Det har i det här fallet inte tagits några moderna grepp då målet/syftet för föreningen har varit återskapande av medeltida miljöer i lärande-/forskningssyfte. Om personalen på Gunnareds kyrka hade efterfrågat en trädgård som var mer fokuserad på lärande eller som skulle vara starkt influerad av klostrens odlingar på medeltiden så hade ett liknande grepp varit intressant att utforska. Odlingarna på klostren var omfattande och hade syfte att försörja klostren med allt de behövde. Här var utformningen också ofta regelbunden och rektangulär då det var praktiskt samt att det var vanligt, generellt sett, med detta medeltida formspråk (Blennow, 2002). Miljön kring Gunnareds kyrka med sin begränsade yta kan jag tycka står i kontrast till klostrens överlag stora ägor och trädgårdar. Gunnareds kyrka är inget kloster, den har andra behov och personalen ämnar inte odla för att försörja någon, utan målet med odlingen är att bidra till vissa aktiviteter.

Det blev redan tidigt i mitt arbete tydligt att jag ville arbeta med ett tema, då jag från intervjun blev inspirerad av att begreppet "klosterträdgård" nämndes. Vad innebar det? Hur kan man arbeta med det? Då kan man även ställa sig frågan: varför ska man ens ha ett tema, och är det meningsfullt? Jag valde att utgå

från temat kloster, men det är intressant att fråga sig om det gör platsen bättre. Gunnareds kyrka i sig saknar också anknytning till kloster då det aldrig funnits något kloster på platsen. Treib (1995) för ett resonemang kring hurvida en plats behöver ha mening eller betydelse och i sådana fall varför. Om det är viktigt att en plats har mening anser jag att det borde vara av vikt att den mening som formgivaren genomsyrat platsen med blir tydlig för besökaren. Treib (1995) hävdar dock att det är något som vi idag inte riktigt kan uppnå. I vårt samhälle med fokus på individen och med våra olika bakgrunder har vi helt enkelt för olika referensramar för att vi ska kunna tolka platser på samma sätt. Därför kan vi inte arbeta med platser och förvänta oss att brukaren ska uppleva platsen så som vi tänkt oss (Treib, 1995). Jag vill hävda att vi idag lever i ett ännu mer individualiserat samhälle än på 90-talet, främst med tanke på hur vår internetanvändning påverkar vad vi ser om dagarna. Däremot är Gunnareds kyrka just en kyrka och dess besökare har med största sannolikhet flera saker gemensamt, varav religionstillhörighet den mest uppenbara men även anknytningen till Angered och trakten.

Vidare skriver Treib (1995) att en plats inte blir betydelsefull för att formgivaren haft en speciell tanke med platsen utan den blir betydelsefull för att den över tid fått betydelse på grund av hur den används av brukarna. Däremot skriver han hur platsen behöver bra förutsättningar för att kunna bli betydelsefull. Gunnareds kyrka, i och med att den är just en kyrka, är en plats som för många redan har betydelse från redan innan den byggs. Med det sagt så skulle platsens betydelsefullhet försvinna eller minska ifall den slutade användas för sitt syfte som kyrka.

Gehl (s.11, 2011) menar att platsens form och byggnader i sig aldrig är så intressanta som människorna på den. Om platsen inte är "bra" kommer människor endast utföra de handlingar

och aktiviteter som är nödvändiga för dem. Om platsen däremot är ”bra” kan även andra situationer uppstå då platsen tillåter människor att uppehålla sig där, och människor på en plats får fler människor att komma dit. En kyrka däremot, är ju en plats som för många är nödvändig att besöka för gudstjänster och liknande medan aktiviteterna: bouléturnering eller sommarcafé kan ses som mer frivilliga aktiviteter för många. Det som man kan ta med sig ifrån det här resonemanget är att en plats inte är färdig bara för att den är planerad och färdigställd. Den kommer förhoppningsvis ha en lång framtid och den kommer och bör anpassas eftersom. Gunnareds kyrka är en plats som, för många, är nödvändig att besöka och det kommer därför besökare oavsett hur behaglig platsen är. Däremot har också människor flera kyrkor att välja mellan och den personliga relationen till olika orter, församlingar och kyrkobyggnader spelar troligen en stor roll i vilken kyrka människor väljer att använda för vigslar, dop m.m. Platsen kan nu och i framtiden utvecklas för att upplevelsen för besökare och anställda ska bli bättre.

8.2. Hur kan Gunnareds kyrkas utemiljö bli mer hälsofrämjande?

I det här arbetet har jag gjort ett mindre nedslag i miljöpsykologi och även tittat på tankar som funnits på klostren och redan på medeltiden fanns tanken att arbete i trädgårdar och besök på vackra platser i naturen var bra för kroppen liksom själen. Hildegard af Bingen hade till exempel kategoriserat vissa växter som vackra och just skönhet var viktigt det med. Idag kanske många av oss inte finner ett värde i att något bara ska vara vackert eller lustfyllt (Hobhouse, 2004).

En av de viktigaste faktorerna för vårt mående är vår utsatthet för stress. Stress är något som många av oss är utsatta för i stor utsträckning och ofta (Bilotta och Evans, 2012). I SET talas det om platsers olika kvaliteter som är lämpliga för personer med olika grader av utmattning. Kvaliteterna på miljön som är lämplig för dem i botten av pyramiden, med fokus på trygghet, avskildhet, lugn, står till stor del i motsats till de kvaliteter som passar dem i toppen av pyramiden där fokus är på social samvaro (van den Bosch, Ward Thompson och Grahn, 2018). Genom att föreslå odlingslådor och även pergolan så tillförs mer grönska till platsen. Grönskan i sin tur främjar vår återhämtning från stress (van den Berg, Joye, de Vries, 2012). Genom att tillföra ett vattenelement så tillförs även här ett naturelement som kan agera stöttande för dem som befinner sig långt ner i pyramiden.

Att skapa en plats lämplig för dem längst ner i SET-pyramiden är inte möjligt på Gunnareds kyrkas innergård, då det är en plats där människor cirkulerar, såsom personal, kyrkobesökare med flera. För dem på en högre nivå i pyramiden kan däremot platsen enligt förslaget vara lämplig. På toppen av pyramiden är det sociala i fokus. Behovet är då inte bara återhämtning utan också social samvaro och stimulans (van den Berg, Joye, de Vries, 2012). Det uppmuntras av det som Gehl (2011) kallar en bra plats. En sådan kännetecknas av bra klimat såsom lagom mycket sol och skydd mot vind, trygghet, inget buller, med många möjligheter till social kontakt på olika nivåer. Skulle man vilja skapa en plats för dem längst ner i SET-pyramiden så finns det bättre platser att göra det på än innergården.

8.3. Hur kan man arbeta med tillgängligheten i, på och kring Gunnareds kyrka?

Alla personer behöver tillgänglighet (Müller, 2021), fast behoven ser olika ut. En ung pigg cyklist behöver kanske en cykelbana där det finns utrymme att cykla snabbt, någon i rullstol kanske behöver en ramp, någon med synsvårigheter kanske behöver en trappa med högkontrastmarkeringar och räcke, någon som är väldigt lång kanske behöver ett extra högt räcke och någon som är kort kan behöva en lägre bänk, någon utan bil behöver kanske en gångbana och bra kollektivtrafik. Gunnareds kyrka riktar sig till alla och därför bör fler personers behov tillgodoses för att alla som vill komma dit ska ha möjligheten att göra det.

Gunnareds begränsade tomt med stora höjdskillnader skapar de största svårigheterna med tillgängligheten. Mitt förslag till ny entré är bara ett exempel på hur tillgängligheten kan förbättras, ett exempel med ramp med minimimått och med minsta möjliga ingrepp i byggnaden. Som Lynch och Hack (1984) säger så har en plats en lång framtid, och den kommer att behöva anpassas efter nya behov och åsikter. Med det i åtanke är ett större grepp för att skapa en tillgänglig entré rimlig.

Möjligheterna för en ny entré bör undersökas i framtiden. Men det är viktigt att denna entré inte blir till bara för rullstolsburna utan att det blir en entré som alla kan använda och att den byggs ut i samband med att stråken i orten förbättras. Annars finns risken att den nya entrén bara skulle kännas som en rullstolsentré som tvingar rullstolsburna att ta en lång omväg för att kunna ta sig upp till kyrkan. Att förbättra stråken, samt koppla dessa till kollektivtrafiken och till målpunkter som kyrkan, ger bättre möjligheter för delar av det som tas upp i FN-konventionen om rättigheter för personer med

funktionsnedsättning exempelvis: inkludering i samhället och respekt för enskilda personers oberoende (SÖ 2008:26, 2008, ss. 6-7).

Enligt Gehl (2011) är ramper också att föredra före trappor och ramper bör användas i större utsträckning då de tillgodoser fler personers behov och föredras även av människor som skulle kunna använda trappor. Han belyser också hur platser som fungerar för många människor och funktioner låter människor mötas, se varandra och även inspireras av varandra. Detta skulle motverka problemen med osynlighet och exkludering som enligt Müller (2021) förstärks av dålig planering.

Man kan hävda att Gunnareds kyrkas utemiljö uppfyller minimikraven för tillgänglighet (SFS 2010:900, 2010) då rörelsehindrade kan ta sig upp till kyrkan med bil till kyrkans norra entré. Men genom att planera för en medelmänniska så blir de som avviker från normen osynliga (Müller, 2021). När tillgänglighet nämns går tanken oftast främst till de rörelsehindrade, medan andra typer av funktionsvariationer förbises ofta skriver Müller (2021). I sin undersökning fann hon att tillgänglighetskrav ofta fanns med i början av planeringsprocesserna men att de tankarna ofta försvann under processen för att ge plats för andra intressen. Mångfalden hos oss människor är utgångspunkten för *universell utformning* och handlar om att skapa lösningar som alla kan använda. Inte att skapa lösningar där människor delas upp och får använda till exempel olika entréer och vägar för att ta sig till samma plats. Ett exempel på sådan dålig planering i närområdet är Angereds arena (Müller, 2021 och SÖ 2008:26, 2008, ss. 6-7).

9. Metoddiskussion

Min tanke med det första besöket i Gunnared var att undersöka platsen förutsättningslöst och jag tror att det har varit en styrka i arbetet. Detta lät mig se saker som jag möjligtvis hade missat om jag endast besökt platsen under intervjun, och då blivit ledd och visad platsen.

Dagen innan intervjun hade jag för avsikt att skissa platsen och fotografera den förutsättningslöst. Tyvärr var det en regnig dag och jag kunde bara skissa då jag kunde hålla mig under tak. Vädret var i alla andra avseenden bra så jag gick runt i några timmar på innergården, skogen, och kyrkogården.

Jag valde att genomföra en kvalitativ gruppintervju och fokuserade på att få brukarna att berätta så mycket som möjligt av sina idéer och om problemen med platsen. Jag förde anteckningar som jag renskrev efter besöket. Jag hade kunnat förbereda fler detaljerade frågor men då hade jag möjligen påverkat intervjun mer och då kanske missat deras tankar. Jag tycker däremot att jag borde ha övervägt att spela in intervjun för att kunna gå tillbaka och kontrollera min tolkning av deras önskemål. Jag valde att ta med huvuddelen från mina anteckningar från intervjun på platsen i avsnittet "Intervju", även önskemål som jag valde att inte jobba med.

Litteraturstudien har varit en stor del av arbetet. För att kunna ta inspiration från klostren i gestaltungsarbetet behövde jag bekanta mig mer med dessa. Det var svårt med klosterbegreppen då de används olika men jag är nöjd med beslutet att välja ett begrepp och att använda det konsekvent i uppsatsen. Det var däremot inte ett problem att förstå i källorna vilken del av klostret som författaren avsåg då det blev tydligt av sammanhanget.

Motivet till att litteraturstudien behandlade ämnet tillgänglighet hade att göra med att ett av kraven på odlingsbäddarna var att de skulle vara tillgängliga. Om jag hade gjort fler besök på platsen hade jag kunnat titta på fler aspekter av tillgängligheten som jag möjligtvis missat.

Miljöpsykologi är ett relativt nytt område inom forskningen och jag utgick från teorier som behandlats inom kursen "People and environment" som jag läst som en del av min master. Miljöpsykologi är relevant när man arbetar med grönska och jag fann det intressant att jämföra gamla och nya tankar. Miljöpsykologin går också hand i hand med tillgängligheten då båda dessa kan påverka människors välmående. I det här arbetet har det dock inte funnits utrymme att ta med särskilt mycket av de här idéerna då platsen är liten och har krav på andra funktioner.

Analyserna av platsen behövdes för att ge tyngd åt beslut, som exempelvis den bästa platsen för odling. Jag har arbetat mycket med kartmaterial för att undersöka platsen. Jag har med hjälp av mina egna observationer, från att ha varit på platsen, och med information från Google street view kartlagt gångstråk. Om jag hade haft mer tid eller bött närmre platsen så hade jag lagt mer tid på platsbesök istället för att arbeta med lika mycket kartmaterial. I mitt fall skulle dock för många dagar gått åt och det hade blivit för dyrt.

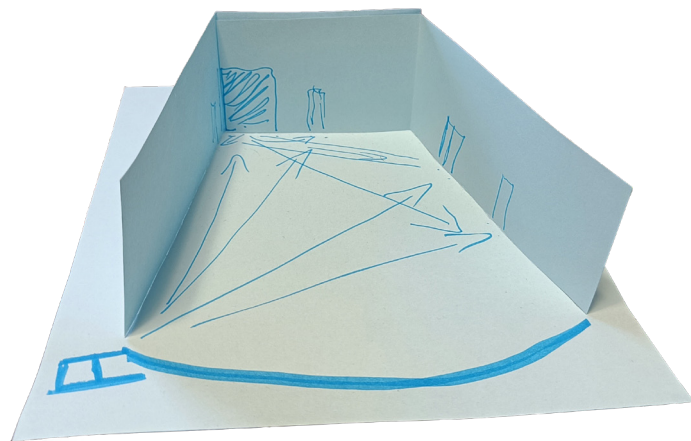
Platserna som har inspirerat arbetet tyckte jag var bra exempel på olika sätt att arbeta med historien som inspiration. Nydala jobbar med att återskapa historiska delar av platsen medan Julita gårds kyrka är ett exempel på hur arkitekturen av klostergården har använts i ett kyrkligt sammanhang för ca 100 år sedan. Matteus kyrkas församlingshem är ett modernare exempel med bara några få år på nacken som använder historien

Figur 64. Ej färdigställd modell över topografin vid Gunnareds kyrka.

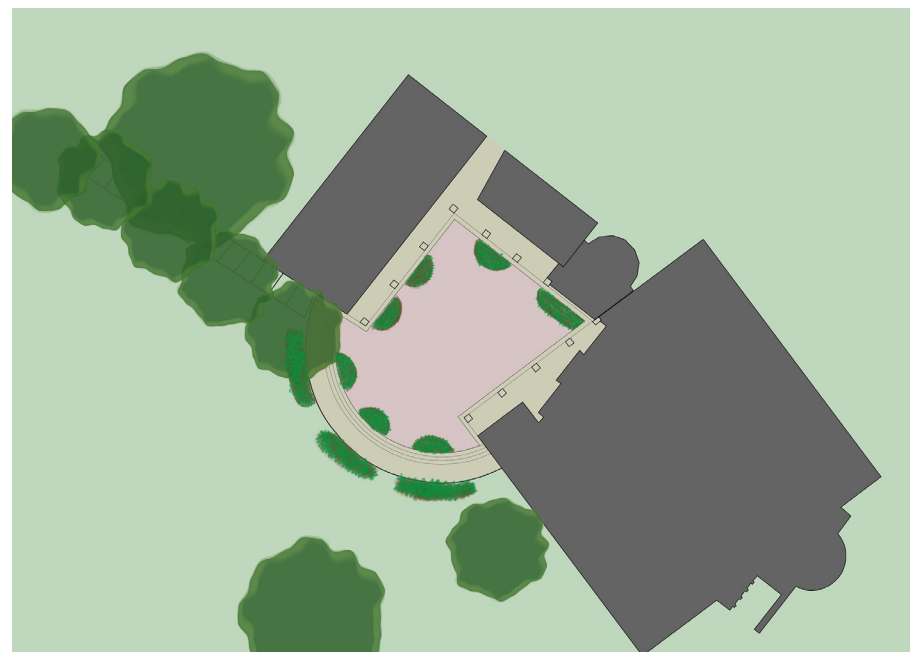
som inspiration i ännu ett kyrkligt sammanhang. Det var positivt att se flera exempel på hur man kan jobba med gestaltning med klosterinflenser. Om platsen hade haft en mer kvadratisk innergård och om den varit större hade det varit intressant att inkludera mer av klostergårdens formspråk.

Ett problem med att arbeta med gång- och cykelstråk som jag även stött på tidigare är att det finns begränsat med lättillgängliga data. För bilvägar finns det alltid data att tillgå men det gäller inte för gång- och cykelvägar. När man arbetar med dessa gäller det att samla in egna data och det gör exempelvis GIS-undersökningar av gångstråk mycket mer tidskrävande och svårare att genomföra. Jag tycker också att gång och cykel är väldigt viktiga sätt att förflytta sig på som är tillgängliga för många. Det blir ännu svårare att titta på dessa stråk om man också vill titta på hur dessa vägar kan användas av exempelvis människor med nedsatt syn eller rullstolsburna. Små hinder som inte går att uppfatta på en flygbild eller temporära hinder kan göra väldigt stor skillnad för tillgängligheten.

Figur 65. Tidig modell som illustrerar hur jag uppfattade rörelsemönstren vid Gunnareds kyrkas innergård efter platsbesök.

Under gestaltningsarbetet har jag skissat på papper, byggt modeller, se Figur 64 - Figur 66, och jobbat mycket med 3d-program. Om jag valt att inte jobba i 3d-program hade det varit viktigt att skissa perspektiv och vyer. Det är lätt att fastna i att måla i plan från ett fågelperspektiv även om platsen aldrig kommer att upplevas från det perspektivet. Att arbeta i 3d, antingen digitalt eller i verklig modell, tycker jag är något som är viktigt för att se hur saker samspelar och hur det skulle kunna fungera i verkligheten. Visualiseringar och perspektiv är även viktiga verktyg för att kommunicera med andra som inte har ritningsvana.

Figur 66. Tidig skiss i utvecklingsprocessen.

Referenser

- Andersson, C. (2021) 'Cistercian Monasteries in Medieval Sweden: Foundations and Recruitments, 1143-1420', *Religions*, 12(8), ss. 1–18. <https://doi.org/10.3390/rel12080582>
- Barron, E. (2008). *Chapter 8, Drawing in the digital age*. I Treib, M. (red.) *Drawing/Thinking – Confronting an electronic age*.
- Bengtsson, A. & Grahn, P. (2014). Outdoor environments in healthcare settings: A quality evaluation tool for use in designing healthcare gardens. *Urban Forestry & Urban Greening*, 13(4), s. 878-891. <https://doi.org/10.1016/j.ufug.2014.09.007>.
- Bilotta, E. & Evans, G. W., (2012). *Environmental stress*. i: L. Steg, A. E. van den Berg & J. I. M. de Groot, red. *Environmental Psychology. An introduction*. 1 red. Rome: John Wiley and Sons.
- Blennow, A.-M., (2002). *Europas trädgårdar*. Lund: Signum.
- Boverket, (1988). *Boverkets nybyggnadsregler (föreskrifter och allmänna råd)*, Stockholm: Boverket.
- Boverket, (2011). *Boverkets föreskrifter och allmänna råd om tillgänglighet och användbarhet för personer med nedsatt rörelse- eller orienteringsförmåga på allmänna platser och inom områden för andra anläggningar än byggnader; (BFS 2011:5)*, Karlskrona: Catarina Olsson.
- Boverket, (2022). Boverket. [Online] <https://www.boverket.se/sv/PBL-kunskapsbanken/regler-om-byggande/boverkets-byggregler/tillganglighet/ramper/> [Använd 12 11 2023].
- Ds 2008:23, (2008). FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning
- Dușe, C.I. (2022) 'Eastern monasticism from its inception until the 10th century.', *Annals of the University of Craiova. History / Analele Universității din Craiova. Istorie*, 42(2), ss. 7–20. <https://doi.org/10.52846/AUCSI.2022.2.01>
- Engel, C., (2008). *Diakoni - för vilka och varför? Ett kyrkans dilemma*. i: E. Blennberger & M. J. Hansson, red. *Diakoni - tolkning, historik, praktik*. Stockholm: Verbum Förlag AB, ss. 231-245.
- Eriksson, T., (1993). Klosterarkitektur. I *Nationalencyklopedin*. Bd 11. Höganäs: Bokförlaget bra böcker AB, ss. 113-114
- Flinck, M., (1994). *Tusen år i trädgården :från sörmländska herrgårdar och bakgårdar*. Stockholm: Rabén Prisma
- Flinck, M., (2008). *Klostermuseernas trädgårdar*, Nydala: Föreningen Nydala klosterträdgård.
- Gehl, J. (2011). *Life between buildings*. Island press.
- Hobhouse, P., (2004). *Trädgårdskonstens historia*. Hong kong: Natur och kultur.
- Joye, Y. & van den Berg, A. E., (2012). *Restorative environments*. i: L. Steg, A. E. van den Berg & J. I. M. de Groot, red. *Environmental Psychology : an indtroduction*. Rome: John Wiley and Sons, ss. 57-66.
- Lundquist, K., (2007). *Medeltida klosterträdgårdsväxter i Skandinavien. Vad vi vet, vad vi trott och vad vi misstänker*, Jönköping: Jönköpings läns museum.

- Lynch, K. & Hack, G. (1984). The art of site planning. I Swaffield, S. (2002) *Theory in Landscape Architecture*. University of Pennsylvania Press, s. 37-38.
- Melder, C., (2011). *Vilsenhetens epidemiologi - en religionspsykologisk studie i existentiell folkhälsa*. Uppsala: Uppsala universitet.
- Müller, L., (2021). *Vem bygger vi för? Om tillgänglighet och universell utformning i stadens rum*, Lund: Lunds universitet.
- Nordman, A.-M., (2008). *På jakt efter medeltida trädgård: Forskningsundersökning vid fornlämning 17, Nydala*, Nydala: Jönköpings läns museum.
- Patel, Runa & Davidson, Bo (1991). *Forskningsmetodikens grunder: att planera, genomföra och rapportera en undersökning*. Lund: Studentlitteratur
- Pettersson, P., (2013). *Utmaningar för Svenska kyrkans identitet - när behovet av kyrkan ökar med söndagsgudstjänsterna minskar*, Karlstad: Karlstads stift.
- Romanus, H., (2014a). *Medeltida trädgårdar - En kort introduktion*, Nydala: www.nydalaklostertradgard.se
- Romanus, H., (2014b). *Nydala klosterträdgård - vad och varför*, Nydala: www.nydalaklostertradgard.se
- SFS 2010:900, (2010). *Plan och bygglag*. :Regeringskansliet.
- Statens planverk, (1967). *Svensk byggnorm 67*, u.o.: Statens planverk.
- Svenska kyrkan, (2023a). *Gunnareds kyrkogård*, <https://www.svenskakyrkan.se/gbs/gunnareds-kyrkogard> [Använd 09 01 2023].
- Svenska kyrkan, (2024). *svenska kyrkan*, <https://www.svenskakyrkan.se/om-oss> [Använd 13 05 2024].
- SÖ 2008:26, (2008). *Konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning och fakultativt protokoll till konventionen*. u.o.:Utrikesdepartementet.
- Treib, M. (1995). Must Landscapes Mean?. I Swaffield, S. (2002) *Theory in Landscape Architecture*. University of Pennsylvania Press, s. 89-101.
- Ulrich, R. S., (1984). *View through a Window May Influence Recovery from Surgery*. *Science*, 224(4647), ss. 420-421.
- van den Berg, A. E., Joye, Y. & de Vries, S., (2012). *Health benefits of nature*. i: L. Steg, A. E. van den Berg & J. I. M. de Groot, red. *Environmental psychology: an introduction*. Rome: John Wiley and Sons, ss. 47-56.
- van den Bosch, M., Ward Thompson, C. & Grahn, P., (2018). *Preventing stress and promoting mental health*. i: M. van den Bosch & W. Bird, red. *Oxford Textbook of Nature and Public Health: The Role of Nature in Improving the Health of a Population*. Oxford: Oxford University Press, ss. 108-115.
- Åsen, P. A., (2007). *Norske klosterplanter*. i: J. (. R. H. H. (. Haas, red. *Medeltida trädgårdsväxter: att spåra det förflutna*. Jönköping: Jönköpings läns museum, ss. 18-27.

Figurförteckning

Figur 1. Lantmäteriet (2022) Angered. SWEREF 99 TM, RH 2000. Flygfoto [Kartografiskt material] <https://minkarta.lantmateriet.se> [Hämtad: 2022-11-14]

Figur 2. Processfigur

Figur 3. Teckning från mitt första platsbesök.

Figur 4. Architekturmuseum der Technischen Universität Berlin (1875). Kloster St. Gallen: Bauriss. [tryck]. https://www.europeana.eu/sv/item/08535/item_N35XV6P7QY3R4BBRDWOIWFO3WIXWJQ3X [Hämtad: 2024-01-06] CCo

Figur 5. Franziskus Klomp (1884). Studienarbeiten: Kreuzgang eines Klosters. [teckning]. https://www.europeana.eu/sv/item/08535/item_VRHMYVTJEYXIAZGZLXUTCKF5TNO6SGGG [Hämtad: 2024-01-06] CCo

Figur 6. Vassalletto family (1839-1939). Roma. Basilica di San Giovanni in Laterano Chiostro lateranense: Cloister. [fotografi]. https://www.europeana.eu/item/2024903/photography_ProvidedCHO_KU_Leuven_9988743090101488 [Hämtad: 2024-01-06] Public Domain

Figur 7. Fotothek (2008). Grundriss des Klosters St. Theatina zu Padua. [tryck]. https://www.europeana.eu/sv/item/440/item_S4BB7RZ5U2X7KCOXQOTWG6VAHQSEK5Q6 [Hämtad: 2024-01-06] Public Domain

Figur 8. Illustration som visar vad som avses med korsgång och klostergård.

Figur 9. Pyramid baserad på SET-teorin. Bengtsson, A. & Grahn, P. (2014). Outdoor environments in healthcare settings: A quality evaluation tool for use in designing healthcare gardens. *Urban Forestry & Urban Greening*, 13(4), s. 878-891. <https://doi.org/10.1016/j.ufug.2014.09.007>.

Figur 10. Gunnareds kyrka

Figur 11. Lantmäteriet (2022) Angered. SWEREF 99 TM, RH 2000. Karta [Kartografiskt material] <https://minkarta.lantmateriet.se> [2022-09-29] och ©Lantmäteriet (2022) Angered. SWEREF 99 TM, RH 2000. Terrängskuggning [Kartografiskt material] <https://minkarta.lantmateriet.se> [Hämtad: 2022-10-25]

Figur 12. Lantmäteriet (2024) Angered. SWEREF 99 TM, RH 2000. Karta [Kartografiskt material] <https://minkarta.lantmateriet.se> [Hämtad: 2024-10-13]

Figur 13. Den asfalterade infarten ”Gunnareds kyrkväg” sedd från norr ner mot vägen framför kyrkan.

Figur 14. Trottoar längs vägen ”Hästhagen” som löper framför kyrkan. Vy mot sydväst.

Figur 15. Trappan mot sydost som leder till en av byggnadens baksidor.

Figur 16. Skjul innan parkeringen norr om kyrkan längs med Gunnareds kyrkväg.

- Figur 17. Kyrkobyggnadens bakre entré.
- Figur 18. Kyrkobyggnadens innergård. Vy mot norr.
- Figur 19. Kyrkobyggnadens innergård. Vy mot nordost.
- Figur 20. Rundad trappa som kantar innergården och vetter mot slänten.
- Figur 21. Vy från innergården mot sydväst.
- Figur 24. Solstudie kl 10:00
- Figur 25. Solstudie kl 12:00, samt 15:00
- Figur 22. Slänten framför Gunnareds kyrka. vy mot söder.
- Figur 23. Slänten framför Gunnareds kyrka. vy mot norr.
- Figur 26. Lantmäteriet (2022) Angered. SWEREF 99 TM, RH 2000. Flygfoto [Kartografiskt material] <https://minkarta.lantmateriet.se> [Hämtad: 2022-11-14]
- Figur 27. Entrén till Gunnareds kyrkogård.
- Figur 28. Entrén till Gunnareds kyrkogård sedd från trottoaren påväg från kyrkan.
- Figur 29. Kyrkans entré sedd från trottoaren från kyrkogården.
- Figur 30. Den asfalterade bilvägen inne på Gunnareds kyrkogård.
- Figur 31. Den asfalterade bilvägen inne på Gunnareds kyrkogård samt ett gravkvarter.
- Figur 32. Lantmäteriet (2022) Angered. SWEREF 99 TM, RH 2000. Karta [Kartografiskt material] <https://minkarta.lantmateriet.se> [2022-09-29] och ©Lantmäteriet (2022) Angered. SWEREF 99 TM, RH 2000. Terrängskuggning [Kartografiskt material] <https://minkarta.lantmateriet.se> [Hämtad: 2022-10-25]
- Figur 33. Lantmäteriet (2023) Angered. SWEREF 99 TM, RH 2000. Flygfoto [Kartografiskt material] <https://minkarta.lantmateriet.se> [Hämtad: 2023-11-19]
- Figur 34. Lantmäteriet (2025) Angered. SWEREF 99 TM, RH 2000. Flygfoto [Kartografiskt material] <https://minkarta.lantmateriet.se> [Hämtad: 2025-01-08]
- Figur 35. Stig till bostadsområde 105:3 från Gunnareds kyrkväg.
- Figur 36. Julita gårds kyrkas innergård.
- Figur 37. Julita gårds kyrka.
- Figur 38. Julita gårds kyrka.
- Figur 39. Julita gårds kyrka.
- Figur 40. Julita gårds kyrkas innergård.

Figur 41. Phlanx (2011). File:Nydala bondkyrkan Ext (1). JPG. [fotografi]. Via: Wikimedia commons. [https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Nydala_bondkyrkan_Ext_\(1\).JPG](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Nydala_bondkyrkan_Ext_(1).JPG) [Hämtad: 2024-01-07] CC BY-SA 3.0

Figur 42. Fredriksson arkitektkontor ab (u.å.). Matteus kyrkas församlingshem. [fotografi]. Återgiven med tillåtelse.

Figur 43. Illustrationsplan föreställande utvecklingsförslaget för Gunnareds kyrkas innergård. Kursiv text beskriver befintliga objekt.

Figur 44. Norra entrén före och efter förslag.

Figur 45. Skiss föreställande pergola.

Figur 46. Exempelskiss föreställande förslag på växtbäddarnas utformning.

Figur 47. Exempelskiss föreställande förslag på växtbäddarnas utformning.

Figur 48. Visualisering av utvecklingsförslaget. Vy från söder.

Figur 49. Exempelskiss föreställande förslag på pergolans utformning.

Figur 50. Visualisering av pergola och innergård. Vy från sydväst.

Figur 51. Visualisering av vattenspegel och innergård. Vy från sydväst.

Figur 52. Exempelskiss föreställande förslag på vattenspegelns utformning med sittytta längs kanten.

Figur 53. Skiss föreställande ett flyttbart cafébord och en stol.

Figur 54. Visualisering av innergårdens öppna yta. Här finns plats för boulespel. Vy från söder.

Figur 55. Visualisering av vattenspegel och innergård. Istället för aktiviteter som boulé går det även att ha café. Vy från norr.

Figur 56. Förslag på utformning av odlingsbädd.

Figur 57. Isometrisk vy av förslag på pergolans utformning.

Figur 58. Förslag på utformning av pergolan. Vy från söder och ovan.

Figur 59. Förslag på utformning av vattenspegel. Vy från sida, ovan samt en isometrisk vy.

Figur 60. Lantmäteriet (2023) Angered. SWEREF 99 TM, RH 2000. Karta [Kartografiskt material] <https://minkarta.lantmateriet.se> [Hämtad: 2023-11-18]

Figur 61. Illustrationerna visar hur vegetation kan sila vinden och sänka dess hastighet.

Figur 62. Lantmäteriet (2023) Angered. SWEREF 99 TM, RH 2000. Flygfoto [Kartografiskt material] <https://minkarta.lantmateriet.se> [Hämtad: 2023-11-19]

Figur 63. Enkel skiss som visar förslag på nytt markmaterial vid Gunnareds kyrkväg.

Figur 64. Ej färdigställd modell över topografin vid Gunnareds kyrka.

Figur 65. Tidig modell som illustrerar hur jag uppfattade rörelsemönstren vid Gunnareds kyrkas innergård efter platsbesök.

Figur 66. Tidig skiss i utvecklingsprocessen.

Tack

Jag vill rikta ett stort tack till min familj som har stöttat mig när det har varit tungt att komma framåt. Jag vill också tacka min sambo som ställt upp och peppat mig. Ett tack vill jag även rikta till Nylöse pastorat och Gunnareds kyrka som tog emot mig.

Tack till er alla, utan er hade inte den här uppsatsen varit möjlig!

Sara Hjalmarsson

Lämnenäs den 9:e februari 2025

Bilaga 1. Klosterväxter

Det är svårt att veta vilka växter som kunde odlats på ett svenskt kloster under medeltiden. Lundquist (2007) beskriver växter som skulle kunna ha funnits på svenska kloster men framhåller att det kan vara väldigt svårt att med säkerhet veta om de har funnits. Han nämner hur det är svårt att veta om ett bestånd är ett verkligt reliktbestånd eller om det är någon intresserad som planterat in medeltida växter. Han nämner Snöklockan - *Leucjum vernum* som en art som introducerats i Sverige under medeltiden, en växt som nu ofta kallas klosterliljan, men det namnet kom betydligt senare. Lundquist nämner även att det har hittats reliktväxtbestånd av Lungrot/Den gode Henriks målla - *Chenopodium bonus-henricus* i Ulfåsa. Madonnaliljan - *Lilium candidum* har även den funnits i Sverige sedan medeltiden och är en av de äldsta odlade växterna i världen.

Åsen (2007), Nordman (2008) och Lundquist (2007) nämner flera olika växter som skulle kunna ha funnits på kloster i Skandinavien. Nedan finns ett urval av växter som möjligen skulle kunna ha funnits i varje fall i Skandinavien under medeltiden.

Figur 1. Illustration föreställande dill.

Svenskt namn	Latinskt namn	Kommentar
Akleja	<i>Aquilegia vulgaris</i>	Växter som kan ha funnits på norska kloster (Åsen, 2007). Introducerad i Sverige under 1400-talet (Lundquist, 2007).
Anis	<i>Pimpinella anisum</i>	Växter som kan ha funnits på norska kloster (Åsen, 2007).
Apotekarrosen	<i>Rosa Gallica</i> -Gruppen ' <i>Officinalis</i> '	Introducerad i Skandinavien under medeltiden (Lundquist, 2007).
Balsamblad	<i>Balsamita major</i>	Växter som kan ha funnits på norska kloster (Åsen, 2007).
Berberis	<i>Berberis vulgaris</i>	Växter som kan ha funnits på norska kloster (Åsen, 2007). Viktig C-vitaminkälla under medeltiden (Lundquist, 2007).
Betor	<i>Beta vulgaris</i>	Växter som kan ha funnits på norska kloster (Åsen, 2007).
Björnrot	<i>Meum athamanticum</i>	Växter som kan ha funnits på norska kloster (Åsen, 2007).
Bolmört	<i>Hyoscyamus niger</i>	Växter som kan ha funnits på norska kloster (Åsen, 2007). Fröer har hittats under utgrävning i Skänninge (Nordman, 2008).
Bondbönor	<i>Vicia faba</i>	Växter som kan ha funnits på norska kloster (Åsen, 2007).
Bosyska	<i>Ballota nigra</i>	Växter som kan ha funnits på norska kloster (Åsen, 2007).
Bäckveronika	<i>Veronica beccabunga</i>	Växter som kan ha funnits på norska kloster (Åsen, 2007).
Cikoria	<i>Cichorium intybus</i>	Växter som kan ha funnits på norska kloster (Åsen, 2007).
Citronmeliss	<i>Melissa officinalis</i>	Växter som kan ha funnits på norska kloster (Åsen, 2007).
Dansk körvel	<i>Anthriscus cerefolium</i>	Växter som kan ha funnits på norska kloster (Åsen, 2007).
Dill	<i>Anethum graveolens</i>	Växter som kan ha funnits på norska kloster (Åsen, 2007).
Fingerborgsblomma	<i>Digitalis purpurea</i>	Växter som kan ha funnits på norska kloster (Åsen, 2007).
Fläder	<i>Sambucus nigra</i>	Växter som kan ha funnits på norska kloster (Åsen, 2007).
Fänkål	<i>Foeniculum vulgare</i>	Växter som kan ha funnits på norska kloster (Åsen, 2007). Fröer har hittats under utgrävning i Skänninge (Nordman, 2008).
Grenig väggört	<i>Parietaria judaica</i>	Växter som kan ha funnits på norska kloster (Åsen, 2007).
Gråbo	<i>Artemisia vulgaris</i>	Växter som kan ha funnits på norska kloster (Åsen, 2007).
Gullviva	<i>Primula veris</i>	Växter som kan ha funnits på norska kloster (Åsen, 2007).

Hasselört	Asarum europaeum	Växter som kan ha funnits på norska kloster (Åsen, 2007).
Havre	Avena sativa	Växter som kan ha funnits på norska kloster (Åsen, 2007).
Hjärtstilla	Leonurus cardiaca	Växter som kan ha funnits på norska kloster (Åsen, 2007). ”Arkeologiskt belagd ” 1200-talet Sverige (Lundquist, 2007).
Humle	Humulus lupulus	Magnus Erikssons Landslag 1300-tal, skriftlig källa (se Nordman, 2008). Fröer har hittats under utgrävning i Skänninge (Nordman, 2008).
Humlesuga	Stachys officinalis	Växter som kan ha funnits på norska kloster (Åsen, 2007).
Hundrova	Bryonia alba/dioica	Växter som kan ha funnits på norska kloster (Åsen, 2007).
Hundtunga	Cynoglossum officinale	Växter som kan ha funnits på norska kloster (Åsen, 2007).
Hålnunneört	Corydalis cava	Vanlig läkeväxt under medeltiden.
Hålrot	Aristolochia clematitis	Växter som kan ha funnits på norska kloster (Åsen, 2007). Vanlig läkeväxt under medeltiden (Lundquist, 2007).
Isop	Hyssopus officinalis	Växter som kan ha funnits på norska kloster (Åsen, 2007).
Jordviva	Primula vulgaris	Växter som kan ha funnits på norska kloster (Åsen, 2007).
Julros	Helleborus niger	Växter som kan ha funnits på norska kloster (Åsen, 2007).
Jungfrurosen	Rosa Alba-Gruppen	Introducerad i Skandinavien under medeltiden (Lundquist, 2007). Växter som kan ha funnits på norska kloster (Åsen, 2007).
Kalmus	Acorus calamus	Växter som kan ha funnits på norska kloster (Åsen, 2007). Använd rot under medeltiden (Lundquist, 2007).
Kamomill		Fröer har hittats under utgrävning i Skänninge (Nordman, 2008).
Kardvädd	Dipsacus fullonum	Växter som kan ha funnits på norska kloster (Åsen, 2007).
Kattmynta	Nepeta cataria	Fröer har hittats under utgrävning i Skänninge (Nordman, 2008). Växter som kan ha funnits på norska kloster (Åsen, 2007).
Koriander	Coriandrum sativum	Växter som kan ha funnits på norska kloster (Åsen, 2007).
Korn	Hordeum vulgare	Växter som kan ha funnits på norska kloster (Åsen, 2007).
Korstörel	Euphorbia lathyris	Växter som kan ha funnits på norska kloster (Åsen, 2007).

Krikon	<i>Prunus domestica</i> ssp. <i>insititia</i>	Växter som kan ha funnits på norska kloster (Åsen, 2007).
Krusbär	<i>Ribes uva-crispa</i>	Växter som kan ha funnits på norska kloster (Åsen, 2007).
Kryddsalvia	<i>Salvia officinalis</i>	Växter som kan ha funnits på norska kloster (Åsen, 2007).
Kummin	<i>Carum carvi</i>	Växter som kan ha funnits på norska kloster (Åsen, 2007).
Kungsljus	<i>Verbascum thapsus</i>	Växter som kan ha funnits på norska kloster (Åsen, 2007).
Kvanne	<i>Angelica archangelica</i> ssp. <i>archangelica</i>	Växter som kan ha funnits på norska kloster (Åsen, 2007).
Kål	<i>Brassica oleracea</i>	Magnus Erikssons Landslag 1300-tal, skriftlig källa (se Nordman, 2008). Växter som kan ha funnits på norska kloster (Åsen, 2007).
Körbär	<i>Prunus</i>	Fröer har hittats under utgrävning i Skänninge (Nordman, 2008).
Lavendel	<i>Lavandula angustifolia</i>	Fröer har hittats under utgrävning i Skänninge (Nordman, 2008). Belagd ha funnits i Danmark under 1400-talet (Lundquist, 2007).
Libbsticka	<i>Levisticum officinale</i>	Växter som kan ha funnits på norska kloster (Åsen, 2007).
Linser	<i>Lens culinaris</i>	Växter som kan ha funnits på norska kloster (Åsen, 2007).
Luktviol	<i>Viola odorata</i>	Växter som kan ha funnits på norska kloster (Åsen, 2007). Introducerad i Sverige under medeltiden (Lundquist, 2007).
Lungrot	<i>Chenopodium bonus-henricus</i>	Växter som kan ha funnits på norska kloster (Åsen, 2007). Reliktbestånd hittat i Ulfåsa (Lundquist, 2007).
Läkemalva	<i>Althaea officinalis</i>	Växter som kan ha funnits på norska kloster (Åsen, 2007).
Läkevänderot	<i>Valeriana officinalis</i>	Växter som kan ha funnits på norska kloster (Åsen, 2007).
Lök	<i>Allium</i>	Magnus Erikssons Landslag 1300-tal, skriftlig källa (se Nordman, 2008). Fröer har hittats under utgrävning i Skänninge (Nordman, 2008). Växter som kan ha funnits på norska kloster (Åsen, 2007).
Madonnalilja	<i>Lilium candidum</i>	Växter som kan ha funnits på norska kloster (Åsen, 2007). Möjligen introducerad i Sverige under medeltiden (Lundquist, 2007).
Malört	<i>Artemisia absinthium</i>	Fröer har hittats under utgrävning i Skänninge (Nordman, 2008). Växter som kan ha funnits på norska kloster (Åsen, 2007).

Mariatistel	<i>Silybum marianum</i>	”Arkeologiskt belagd ”Lund 1100-talet (Lundquist, 2007). Växter som kan ha funnits på norska kloster (Åsen, 2007).
Mattram	<i>Tanacetum parthenium</i>	Växter som kan ha funnits på norska kloster (Åsen, 2007).
Mejram	<i>Origanum majorana</i>	Fröer har hittats under utgrävning i Skänninge (Nordman, 2008). Växter som kan ha funnits på norska kloster (Åsen, 2007).
Mispel	<i>Mespilus germanica</i>	Växter som kan ha funnits på norska kloster (Åsen, 2007).
Mynta	<i>Mentha</i>	Växter som kan ha funnits på norska kloster (Åsen, 2007).
Mästerrot	<i>Peucedanum ostruthium</i>	Växter som kan ha funnits på norska kloster (Åsen, 2007).
Odört	<i>Conium maculatum</i>	Växter som kan ha funnits på norska kloster (Åsen, 2007).
Opiumvallmo	<i>Papaver somniferum</i>	Växter som kan ha funnits på norska kloster (Åsen, 2007).
Oregano		Fröer har hittats under utgrävning i Skänninge (Nordman, 2008).
Oxtunga	<i>Anchusa officinalis</i>	Växter som kan ha funnits på norska kloster (Åsen, 2007).
Palsternacka	<i>Pastinaca sativa</i>	Växter som kan ha funnits på norska kloster (Åsen, 2007).
Pepparrot	<i>Armoracia rusticana</i>	Belagd ha funnits i Danmark under 1400-talet (Lundquist, 2007). Växter som kan ha funnits på norska kloster (Åsen, 2007).
Persilja	<i>Petroselinum crispum</i>	Fröer har hittats under utgrävning i Skänninge (Nordman, 2008). Växter som kan ha funnits på norska kloster (Åsen, 2007).
Pestskräp	<i>Petasites hybridus</i>	Växter som kan ha funnits på norska kloster (Åsen, 2007). Belagd ha funnits i Danmark under 1300-talet. Möjligt reliktd bestånd i Alvastra (Lundquist, 2007).
Provinsros	<i>Rosa gallica</i>	Växter som kan ha funnits på norska kloster (Åsen, 2007).
Päron	<i>Pyrus communis</i>	Fröer har hittats under utgrävning i Skänninge (Nordman, 2008). Växter som kan ha funnits på norska kloster (Åsen, 2007).
Renfana	<i>Tanacetum vulgare</i>	Växter som kan ha funnits på norska kloster (Åsen, 2007).
Ringblomma	<i>Calendula officinalis</i>	Växter som kan ha funnits på norska kloster (Åsen, 2007).
Rovor	<i>Brassica rapa</i>	Magnus Erikssons Landslag 1300-tal, skriftlig källa (se Nordman, 2008). Växter som kan ha funnits på norska kloster (Åsen, 2007).

Råg	<i>Secale cereale</i>	Växter som kan ha funnits på norska kloster (Åsen, 2007).
Rädisor	<i>Raphanus sativus</i>	Växter som kan ha funnits på norska kloster (Åsen, 2007).
Röd malva	<i>Malva sylvestris</i>	Växter som kan ha funnits på norska kloster (Åsen, 2007).
Sallad	<i>Lactuca sativa</i>	Fröer har hittats under utgrävning i Skänninge (Nordman, 2008). Växter som kan ha funnits på norska kloster (Åsen, 2007).
Senapskål	<i>Eruca sativa</i>	Växter som kan ha funnits på norska kloster (Åsen, 2007).
Skelört	<i>Chelidonium majus</i>	Växter som kan ha funnits på norska kloster (Åsen, 2007).
Skär kattost	<i>Malva neglecta</i>	Växter som kan ha funnits på norska kloster (Åsen, 2007).
Snöklocka	<i>Leucojum vernum</i>	Introducerad i Sverige under medeltiden
Sommarkyndel	<i>Satureja hortensis</i>	Växter som kan ha funnits på norska kloster (Åsen, 2007).
Spansk körvel	<i>Myrrhis odorata</i>	Växter som kan ha funnits på norska kloster (Åsen, 2007).
Stor kardborre	<i>Arctium lappa/minus</i>	Växter som kan ha funnits på norska kloster (Åsen, 2007).
Surkörsbär	<i>Prunus cerasus</i>	Växter som kan ha funnits på norska kloster (Åsen, 2007).
Svartkummin	<i>Nigella sativa</i>	Växter som kan ha funnits på norska kloster (Åsen, 2007).
Svartvinbär		Fröer har hittats under utgrävning i Skänninge (Nordman, 2008).
Svärdslilja	<i>Iris pseudacorus</i>	Introducerad i Sverige under medeltiden
Såpnejlika	<i>Saponaria officinalis</i>	Växter som kan ha funnits på norska kloster (Åsen, 2007).
Taklök	<i>Sempervivum tectorum</i>	Växter som kan ha funnits på norska kloster (Åsen, 2007).
Timjan	<i>Thymus</i>	Växter som kan ha funnits på norska kloster (Åsen, 2007).
Trubbhagtorn	<i>Crataegus monogyna</i>	Växter som kan ha funnits på norska kloster (Åsen, 2007).
Trädgårdsmålla	<i>Atriplex hortensis</i>	Växter som kan ha funnits på norska kloster (Åsen, 2007).
Tusensköna	<i>Bellis perennis</i>	Växter som kan ha funnits på norska kloster (Åsen, 2007).
Tyskiris	<i>Iris × germanica</i>	Introducerad i Sverige under medeltiden (Lundquist, 2007). Växter som kan ha funnits på norska kloster (Åsen, 2007).
Vargtörel	<i>Euphorbia esula</i>	Växter som kan ha funnits på norska kloster (Åsen, 2007).
Vete	<i>Triticum aestivum</i>	Växter som kan ha funnits på norska kloster (Åsen, 2007).

Vinruta	Ruta graveolens	Växter som kan ha funnits på norska kloster (Åsen, 2007).
Vit nysrot	Veratrum album	Växter som kan ha funnits på norska kloster (Åsen, 2007).
Vitsenap	Sinapis alba	Växter som kan ha funnits på norska kloster (Åsen, 2007).
Åbrodd	Artemisia abrotanum	Växter som kan ha funnits på norska kloster (Åsen, 2007).
Ålandsrot	Inula helenium	Reliktbestånd från Landskrona (Lundquist, 2007).
Äkta stormhatt	Aconitum napellus	Växter som kan ha funnits på norska kloster (Åsen, 2007).
Äkta vallört	Symphytum officinale	Växter som kan ha funnits på norska kloster (Åsen, 2007).
Äppelros	Rosa rubiginosa	Växter som kan ha funnits på norska kloster (Åsen, 2007).
Äpple	Malus x domestica	Fröer har hittats under utgrävning i Skänninge (Nordman, 2008). Växter som kan ha funnits på norska kloster (Åsen, 2007).
Ärtor	Pisum sativum	Magnus Erikssons Landslag 1300-tal, skriftlig källa (se Nordman, 2008). Växter som kan ha funnits på norska kloster (Åsen, 2007).

Referenser Bilaga 1

Lundquist, K., 2007. *Medeltida klosterträdgårdsväxter i Skandinavien*. Jönköping: Jönköpings läns museum.

Nordman, A.-M., 2008. *På jakt efter medeltida trädgård*, Jönköping: Jönköpings läns museum.

Åsen, P. A., 2007. *Norske klosterplanter*. Jönköping: Jönköpings läns museum.

Figurförteckning Bilaga 1

Figur 1. John Stephenson och James Morss Churchill (1836). Dill (*Anethum graveolens*). [illustration]. <https://www.rawpixel.com/image/326913/free-illustration-image-dill-botanical-anethum-graveolens> [Hämtad: 2024-01-15] CCo

Bilaga 2. Mejl till SLU med förfrågan om examensarbete

I Göteborg finns Nylöse pastorat och vi vill utveckla området runt en av våra kyrkor, Gunnareds kyrka som ligger vid Angereds centrum. Vi har då tänkt oss en trädgård där vi kan odla altarblommor till våra kyrkor i pastoratet. Samtidigt vill vi skapa en mer välkomnande och vacker utomhusmiljö vid kyrkan, både för kyrkobesökare och för personer som bor och rör sig i området, men också för insekter och pollinerare. Vi har också tänkt att uppbyggnaden/underhåll av trädgården ska vara en process som intresserade personer i området kan vara delaktiga i och att det kan vara en aktivitet för de arbetstränare som vi från hösten ska ta emot i kyrkan.

Från Nylöse pastorat, Svenska kyrkan

Bilaga 3. Frågor till personalen

I denna bilaga redogörs för frågorna som använts i dialogen med personalen vid Gunnareds kyrka.

Frågor:

Vem äger vad, gällande tomten? Har ni något gemensamt ägande/samarbete med kommunen?

Vad ser ni för behov?

Vilka funktioner behöver ni?

Vilka evenemang vill ni hålla?

Vilka djur finns det i skogen?

Lämnas många barn vid förskolan med bil?

Publicering och arkivering

Godkända självständiga arbeten (examensarbeten) vid SLU publiceras elektroniskt. Som student äger du upphovsrätten till ditt arbete och behöver godkänna publiceringen. Om du kryssar i JA, så kommer fulltexten (pdf-filen) och metadata bli synliga och sökbara på internet. Om du kryssar i NEJ, kommer endast metadata och sammanfattning bli synliga och sökbara. Fulltexten kommer dock i samband med att dokumentet laddas upp arkiveras digitalt.

Om ni är fler än en person som skrivit arbetet så gäller krysset för alla författare, ni behöver alltså vara överens. Läs om SLU:s publiceringsavtal här: <https://www.slu.se/site/bibliotek/publicera-och-analysera/registrera-och-publicera/avtal-for-publicering/>.

JA, jag/vi ger härmed min/vår tillåtelse till att föreliggande arbete publiceras enligt SLU:s avtal om överlåtelse av rätt att publicera verk.

NEJ, jag/vi ger inte min/vår tillåtelse att publicera fulltexten av föreliggande arbete. Arbetet laddas dock upp för arkivering och metadata och sammanfattning blir synliga och sökbara.

